

บทที่ 1

บทนำ



ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมในปัจจุบันมีการเจริญทางวัตถุอย่างรวดเร็ว แต่ทางด้านจิตใจกับระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมกลับถูกเพิกเฉย หรือไม่ได้รับการเหลียวแลเอาใจใส่เท่าที่ควร มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจเป็นผลจากปัจจัยต่างๆ เช่น การศึกษา การวางแผนครอบครัว การทำงานนอกบ้านของมารดา ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำให้การดำเนินชีวิตเปลี่ยนแปลงไปโดยเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่สังคมอุตสาหกรรม (จรรยาสุวรรณหัตถ์ 2527: 9) ในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้าขึ้นจะต้องพัฒนาในทุกๆ ด้าน พร้อมๆ กันไป แต่การพัฒนาในด้านต่างๆ นั้นจะมีประสิทธิภาพเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของประชากร (อ้อม ประนอม 2531: 62) ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายพัฒนาคุณภาพของประชากร โดยเฉพาะเด็กและเยาวชนดังที่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเด็กและเยาวชน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 6 พ.ศ. 2530-2534 ว่าให้เด็กและเยาวชนทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียนมีความคิดริเริ่ม รู้จักคิด รู้จักแก้ปัญหา มีความรับผิดชอบ มีวินัย ในตนเองมีความรู้ความสามารถอย่างเพียงพอในการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในอนาคตอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการที่ประเทศชาติมีประชากรที่มีคุณภาพ ซึ่งมีความเชื่อมั่นในความสามารถความพยายามของตนเอง ชอบแสวงหาความรู้เพิ่มเติม มีความวิริยะอุตสาหะ มีความรับผิดชอบ มีวินัยต่อตนเองและต่อสังคม ประเทศนั้นย่อมมีความได้เปรียบประเทศที่มีประชากรด้อยคุณภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ 2530: 44)

ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นปัญหาสภาพแวดล้อม มลภาวะต่างๆ ปัญหาขยะมูลฝอย ปัญหาการจราจร ถ้าพิจารณากันจริงแล้วจะเห็นได้ว่าปัญหาต่างๆ เหล่านี้เกิดจากความไม่มีระเบียบวินัยของคนในสังคม ทำให้เกิดความเสียหายทั้งชีวิต ทรัพย์สิน สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรทั้งของตนเองและของชาติ จากรายงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2532: 52) เกี่ยวกับปัญหาอุบัติเหตุและเพลิงไหม้ประจำปี 2531 ปรากฏว่ามีอุบัติเหตุจากการจราจรทางบก

จำนวน 43,439 ครั้ง มูลค่าความเสียหาย 329,528 พันล้านบาท จำนวนคนตาย 8,551 คน จำนวนคนบาดเจ็บ 23,370 คน ซึ่งความเสียหายต่างๆ เหล่านี้เกิดจากความประมาทเลินเล่อ ไม่ปฏิบัติตามกฎจราจร การรับประทานยาฆ่าเชื้อชนิดรับประทาน แต่ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งขึ้นไปอีกพบว่าเกิดจากความเปลี่ยนแปลงของสังคม ในสภาพสังคมที่ซับซ้อนจำเป็นต้องมีระเบียบ หรือกฎหมายสำหรับควบคุมความประพฤติของสมาชิกในสังคม (รัชติการ์ สุขเกษม 2528: 1) ดังนั้นถ้าการอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ สมาชิกในสังคมต่างประพฤตินตามระเบียบกฎเกณฑ์ และข้อตกลงของสังคม สังคมนั้นย่อมสงบสุขมีความเจริญรุ่งเรืองและพัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว

วินัยจึงเป็นสิ่งควบคุมให้บุคคลประพฤติต่อกัน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม เพราะบุคคลย่อมมีความคิดเห็นและการกระทำที่แตกต่างกัน ถ้าปล่อยให้แสดงพฤติกรรมได้ตามความพอใจอย่างไม่มีขอบเขต ก็จะทำให้เกิดความวุ่นวายสับสน ดังเช่น ชวน หลีกภัย (2529) ได้กล่าวว่า "วินัยเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อความมีระเบียบถ้าเรามีระเบียบคือ แบบแผนที่วางไว้ แต่คนในชาติขาดวินัย ไม่มีการอยู่ในระเบียบแบบแผนแล้ว ประเทศก็มีแต่ความวุ่นวายสับสนยากที่จะเจริญก้าวหน้า ซึ่งสอดคล้องกับคำขวัญวันเด็กพุทธศักราช 2535 ว่า "สามัคคีมีวินัย ใฝ่ศึกษา จรรยางาม" ซึ่งแสดงให้เห็นว่า วินัยมีความสำคัญและความจำเป็นในการอยู่ร่วมกัน โดยเฉพาะการส่งเสริมวินัยในเด็ก วินัยจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันปลูกฝังให้เกิดจิตสำนึกในจิตใจ โดยต้องทำตนเป็นตัวอย่างที่มีวินัย ประพฤติปฏิบัติตามกฎหมาย เพื่อเป็นแนวทางให้แก่เยาวชน (เปรมจิตร์ ใจเพชร 2526: 21)

วินัยเป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาเด็กเพราะช่วยเติมปรารภของเด็กรให้เต็ม รวมทั้งให้เกิดการปรับตัวทางบุคลิกภาพและสังคมอย่างมีสุข (Hurlock 1984: 393) เนื่องจากวินัยคือการแสดงออก ซึ่งการแสดงคุณธรรมต่างๆ มีหลักปัจจัยสำคัญร่วมกันที่ทุกคนต้องมีวินัยเกิดขึ้น ฉะนั้นการปลูกฝังให้บุคคลมีวินัยในตนเอง จึงเป็นทางลัดของการเสริมสร้างจริยธรรมของบุคคล ทำให้บุคคลสามารถควบคุมการประพฤติปฏิบัติต่อกันเป็นไปด้วยความเป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขก่อให้เกิดความสามัคคี ความรับผิดชอบ ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้า (ช.ชนบท 2530: 48) ดังที่ Ausubel (1968: 59-60) ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการที่เด็กต้องได้รับการปลูกฝังความมีระเบียบวินัยว่า วินัยเป็นวัฒนธรรมของสังคมซึ่งช่วยให้เด็กมีลักษณะต่างๆ ดังนี้

1. เรียนรู้มาตรฐานการกระทำหรือทำความเข้าใจประเพณีที่สังคมยอมรับ
2. มีวุฒิภาวะทางด้านต่างๆ เพื่อเป็นผู้ใหญ่ที่มีบุคลิกภาพดี เช่น เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี มีความสามารถในการพึ่งตนเอง มีความสามารถในการควบคุมตนเอง เป็นผู้ที่มีความมั่นคงทางอารมณ์และอดทนต่อความคับข้องใจ
3. มีมโนธรรมที่ดีมีศีลธรรม
4. มีความปลอดภัยทางอารมณ์

นอกจากนี้ Hurlock (1984: 393) มีความเห็นว่า การปลูกฝังความมีระเบียบวินัยนั้น สำคัญสำหรับเด็ก ดังนี้

1. ช่วยให้เด็กมั่นใจโดยบอกว่าสิ่งใดควรทำ และสิ่งใดไม่ควรทำ
2. ช่วยให้เด็กหลีกเลี่ยงต่อความรู้สึกผิด หรืออับอายต่อพฤติกรรมผิด ความรู้สึกที่ไม่สามารถเลี่ยงได้นี้ จะทำให้ไม่มีความสุขและเกิดการปรับตัวที่ไม่ดี วินัยจะช่วยให้เด็กอยู่ในมาตรฐานการยอมรับของสังคม
3. ช่วยให้เด็กเรียนรู้พฤติกรรมที่ได้รับการสรรเสริญ เป็นข้อบ่งชี้ของความรักและการยอมรับที่สำคัญคือ การปรับตัวประสพผลสำเร็จและมีความสุข
4. ช่วยรักษาแรงจูงใจของการเสริมแรงตน ซึ่งจะกระตุ้นให้เด็กได้รับสิ่งที่เป็นการต้องการของเขา
5. ช่วยให้เด็กพัฒนาจิตสำนึก มโนธรรม หรือเสียงภายในซึ่งช่วยทำให้มีการตัดสินใจและควบคุมพฤติกรรมด้วยตนเอง

นอกจากนี้ความจำเป็นในการที่เด็กจำเป็นต้องมีวินัยที่ตั้น นวลศิริ เปาโรหิตย์ (2534: 21) ได้ให้ความเห็นว่า

1. เพื่อความปลอดภัยของเด็กและวัยรุ่นคือ เด็กทุกคนจะต้องหลีกเลี่ยงจากอันตราย
2. เพื่อความสงบภายในครอบครัว คือ การที่เด็กดีต่อวัน หรือวัยรุ่นที่ต่อต้าน อาจมีผลทำให้ครอบครัวแตกแยกได้ ขาดความสงบสุขในครอบครัว
3. เพื่อการมีชีวิตในสังคมกับผู้อื่น การที่เด็กเกเรก้าวร้าว ย่อมไม่เป็นที่ต้อนรับของบุคคลทั่วไป อาจมีผลทำให้ครอบครัวของเด็กถูกรังเกียจจากคนอื่นๆ

4. เพื่อจะทำให้เด็กสามารถทุ่มเท มีสมาธิอย่างเต็มที่ในการเรียนประสบผลสำเร็จ ในทิศทางการศึกษาที่เขาเลือก

5. เพื่อตัวเด็กหรือวัยรุ่นเองเด็กทุกๆ คนจะต้องมีชีวิตในสังคมร่วมกับผู้อื่น เขาต้องเรียนรู้กฎเกณฑ์การใช้ชีวิตร่วมกัน พัฒนากษะเพื่อเสริมสร้างคุณค่าของตนเอง ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเป็นผู้ใหญ่ที่มีความคิดอ่านในอนาคต

6. เพื่อชุมชนที่เด็กอยู่สังคมที่ขาดกฎเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนของความประพฤติปฏิบัติ ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่น่าอยู่

การปลูกฝังความมีวินัยจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง การที่บุคคลจะมีวินัยทางสังคมได้นั้นจำเป็นต้องมีวินัยในตนเองเสียก่อนเนื่องจากการมีวินัยในตนเองนั้นเป็นพื้นฐานของการควบคุมตนเองให้มีความมีวินัยทางสังคม ความจำเป็นในการปลูกฝังความมีวินัยในตนเองให้แก่เด็ก เนื่องจากเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาอุปนิสัยของเด็ก เพราะเด็กได้เรียนรู้ว่าไม่สามารถจะดำรงชีวิตอยู่ในสังคมโดยปราศจากการติดต่อกับผู้อื่น (สุชา จันทน์เอม และสุรางค์ จันทน์เอม 2518: 152) ถ้าไม่สามารถสร้างวินัยในตนเองให้เกิดขึ้นได้แล้ว การที่จะสร้างวินัยทางสังคมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ ดังนั้นการปลูกฝังวินัยทางสังคมจำเป็นต้องพัฒนาการมีวินัยในตนเอง ซึ่งจะทำให้ได้โดยการอบรมเลี้ยงดูที่เหมาะสม มีการเอาใจใส่ปลูกฝังอยู่เสมอจนเป็นอุปนิสัยติดตัวไปในภายหน้า เพื่อความเป็นพลเมืองที่มีค่าของสังคมต่อไป

ดังนั้น เด็กทุกคนจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้เรียนรู้บรรทัดฐาน ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ใช้อยู่ในสังคมโดยเกิดขึ้นทั้งจงใจและไม่จงใจ สังคมแรกสุดที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญคือ ครอบครัว เพราะครอบครัวเป็นแหล่งปลูกฝังค่านิยม ความเชื่อ ทักษะคติให้แก่เด็กและเยาวชน ตั้งแต่แรกเกิด การอบรมเลี้ยงดูที่เด็กได้รับจากครอบครัวจะกำหนดทิศทางในการพัฒนาบุคลิกภาพ อารมณ์ และพฤติกรรมสังคม เด็กและเยาวชนเหล่านี้จะเติบโตเป็นประชากรของสังคมในวันหน้า (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ 2530: คำนำ) ครอบครัวจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และระงับพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ ซึ่งจะทำให้แต่ละคนมีบุคลิกภาพเป็นไปในลักษณะที่สังคมนั้นต้องการหรือกำหนดไว้ (Schell and Hall 1983: 306)

ครอบครัวจึงถือว่าเป็นสถานที่แห่งแรกที่จะต้องถือเป็นหน้าที่รับผิดชอบในการปลูกฝังและส่งเสริมความมีระเบียบวินัยให้แก่เด็ก ครอบครัวนั้นถือว่าเป็นบิดามารดาผู้ปกครอง เป็นผู้ใกล้ชิดเด็กมากที่สุด เด็กมักจะได้รับความช่วยเหลือของความรัก การพูดจา และลักษณะนิสัยใจคอมาจากครอบครัวทั้งสิ้น ดังนั้น ผู้ใหญ่ต้องตระหนักในเรื่องความประพฤติของตนซึ่งมีผลต่อเด็ก บิดามารดาเป็นปรมาจารย์คนแรกในชีวิตของลูก มีอิทธิพลสำคัญต่อการปลูกฝังวินัยให้แก่เด็กเพื่อพัฒนาอุปนิสัยของเด็ก เพราะเด็กแต่ละคนจะเรียนรู้และปฏิบัติตามแบบอย่างบิดา มารดา (บุษราโกมารกุล ณ นคร 2528: 20) โดยเฉพาะบิดา มารดาที่มีการศึกษาสูงย่อมมีโอกาสศึกษาหาความรู้ต่างๆ ได้มากกว่า บิดา มารดาที่มีการศึกษาต่ำ สามารถเข้าใจวิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตร และนำมาปฏิบัติอย่างถูกวิธี โดยคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับมากกว่าบิดามารดาที่มีการศึกษาต่ำ ดังการศึกษาของ พงษ์เทพ มั่นสตรง (2527) รัตนา ฉากสลัก (2529) พบว่า บิดามารดาที่มีการศึกษาสูงมีบทบาทในการปลูกฝังวินัยในตนเองให้แก่บุตรมากกว่าบิดามารดาที่มีการศึกษาต่ำ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ครอบครัวเป็นหน่วยที่สำคัญหน่วยแรกในการปลูกฝังระเบียบวินัยให้เด็ก ซึ่งประกอบด้วย วินัยในตนเองของบิดามารดา ระดับการศึกษาของบิดามารดา และการอบรมเลี้ยงดู

วัยรุ่นเป็นวัยที่เด็กได้ผ่านระยะพัฒนาการต่างๆ มาหลายขั้นแล้วเด็กสามารถรับรู้เกี่ยวกับตนเองได้ว่าตนเองเป็นอย่างไร รู้จักบทบาทของตนเองสามารถคิดและเข้าใจอย่างมีเหตุผล ระยะนี้เด็กจะผ่านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้แล้วเด็กจะมุ่งสนใจเพื่อค้นหาเอกลักษณ์แห่งตน มีความเป็นตัวของตัวเอง โดยมีทัศนคติและค่านิยมของตนเอง ตลอดจนมีการวางแผนในอนาคต วัยนี้มีการปรับตัวมากวินัยในตนเองจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะควบคุมพฤติกรรมของเด็กให้อยู่ในความถูกต้องเหมาะสม

นอกจากนี้ขึ้นอยู่กับตัวเด็กเอง ซึ่งมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคลทั้ง โครงสร้างทางร่างกายและโครงสร้างทางปัญญา ทำให้การสร้างเสริมวินัยในตนเองของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน จากการศึกษาของ วิวัฒน์ อัสวานิชย์ (2523) โรจนา ศุขพันธ์ (2530) ชัยณรงค์ หลายสุทธิสาร (2531) ทำการศึกษา พบว่า เด็กเพศหญิงมีวินัยในตนเองสูงกว่าเด็กเพศชาย และเพศมีความสัมพันธ์ทางบวกกับวินัยในตนเอง และเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนสูงมีวินัยในตนเองสูงกว่าเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ในการเรียนต่ำ



นอกจากนี้ลักษณะบุคลิกภาพด้านความเชื่อของแต่ละบุคคล คือ ความเชื่อในอัตลัษิตและปรลัษิต มีผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของแต่ละบุคคล และมีอิทธิพลต่อการควบคุมตนเอง หรือวินัยในตนเอง โดยเฉพาะบุคคลที่มีความเชื่อในอัตลัษิตสูงจะมีความสามารถในการควบคุมตนเองมากกว่าบุคคลที่มีความเชื่อในปรลัษิต (Bandura 1986: 348, Rotter 1985: 180, ฤฎากิจชยัน 2517: 1)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญของบิดามารดา เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อวินัยในตนเองของเด็กมาก เนื่องจากบิดา มารดาสามารถที่จะทำการปลูกฝังให้เด็กเป็นคนมีระเบียบวินัยตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งเติบโตเป็นวัยรุ่น เพื่อให้เด็กเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีระเบียบวินัยในวันหน้า และเพื่อช่วยให้ประเทศชาติพัฒนาไปในทิศทางที่เจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์ อุตสาหกรรม จริยธรรมไปพร้อมๆ กัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งหวังที่จะศึกษาถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อวินัยในตนเองของวัยรุ่น

แนวคิดพื้นฐานทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของวินัย

คำว่า "วินัย" มาจากรากศัพท์ในภาษาลาตินของคำว่า ผู้ติดตามหรือศิษย์ แปลว่าผู้เรียนรู้หรือทำตามคำสั่งสอนของผู้หน้านั้นคือ พ่อแม่และครูเป็นผู้หน้าของเด็กซึ่งเป็นศิษย์และเป็นผู้ตามเรียนรู้แนวทางการดำเนินชีวิตจากผู้หน้าเหล่านั้น เพื่อนำความรู้ทั้งหลายนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์และมีความสุข วินัยเป็นแนวทางของสังคม ในการสอนพฤติกรรมจริยธรรมแก่เด็กให้เป็นที่ยอมรับของสังคม (Hurlock 1984: 392)

คำว่า "วินัย" จากพจนานุกรมฉบับเฉลิมพระเกียรติ พ.ศ.2530 (2531: 494) ได้ให้ความหมายไว้ว่า "วินัย" คือการอยู่ในระเบียบแบบแผนและข้อบังคับ ส่วนระเบียบวินัยหมายถึงวินัยที่มีแบบแผนเป็นแนวปฏิบัติ

พระราชวรมณี (2528: 59) กล่าวว่า วินัย คือ ระเบียบชีวิตและระบบของสังคมที่วางขึ้น โดยสอดคล้องกับธรรมชาติเป็นพื้นฐาน โดยอาศัยหลักความจริงความถูกต้องดีงาม

นวลศิริ เปาโรหิตต์ (2534: 11) ได้ให้ความหมายของวินัยว่า กฎระเบียบของสังคมสิ่งที่สังคมยึดถือเป็นแนวปฏิบัติ

บุขรา โกมารกุล ณ นคร (2528: 20) ให้ความหมายว่า วินัย คือระเบียบข้อบังคับซึ่งให้เป็นหลักปฏิบัติสำหรับทุกคนเพื่อความเรียบร้อยเรียบร้อย รวมถึงการปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับต่างๆ

Hurlock (1984: 392) ได้ให้ความเห็นว่าวินัยหรือระเบียบวินัย คือพฤติกรรมที่อยู่ในกฎระเบียบและต้องปฏิบัติตามอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งพฤติกรรมเหล่านี้ บิดา มารดาและบรรพบุรุษของสังคมที่อาศัยเป็นผู้วางกฎเกณฑ์เพื่อเป็นแนวทางในชีวิตที่จะให้คนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีประโยชน์และมีความสงบสุข ความมีระเบียบวินัยจะเกิดขึ้นเองจากภายในคือ เกิดจากความมีวินัยในตนเองและการควบคุมตนเองและ Hurlock ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของวินัยว่าเป็นการสร้างพฤติกรรมในการทำตามกฎที่กำหนดไว้โดยกลุ่มของวัฒนธรรมตามเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล ทั้งที่ไม่มีรูปแบบวัฒนธรรมลักษณะใดลักษณะหนึ่งหรือรูปแบบรวมทั้งหมดในวิธีการฝึกวินัยให้แก่เด็ก ดังนั้น วิธีฝึกฝนวินัยของเด็กในวัฒนธรรมกลุ่มหนึ่งๆ นั้นจะแปรผันไปอย่างกว้างขวางมาก ถึงแม้จะมีวัตถุประสงค์เดียวกันก็ตาม คือสอนให้เด็กมีพฤติกรรมเป็นไปตามมาตรฐานของสังคมตามลักษณะบุคลิกภาพของเด็กแต่ละบุคคล

ปัจจุบันนี้เชื่อว่าพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของเด็กเป็นผลมาจากการที่เด็กได้รับการฝึกฝนมากกว่าความประพฤติซึ่งมาแต่กำเนิด ข้อความนี้นำมาซึ่งความเห็นที่ขัดแย้งกัน Spock อธิบายไว้ว่าบางคนเชื่อว่าการสร้างเด็กนั้น มี 2 วิธี คือ (Spock อ้างถึงใน Hurlock 1984: 393)

1. ตามใจมากเกินไป (Overpermissiveness) ทำให้เป็นเด็กไม่ดี
2. กวดขันและลงโทษ (sternness and punishment) ทำให้เป็นเด็กดี ซึ่งทั้ง 2 วิธี เป็นวิธีที่ไม่ให้ผลดีกับเด็ก หรือในอีกความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันนี้ ได้แบ่งความหมายออกเป็นความหมายทางลบ (negative) และทางบวก (positive) ดังนี้

1. ความหมายทางลบ (negative) วินัย หมายถึงการควบคุมโดยผู้มีอำนาจภายนอกในการตัดสินใจอย่างไม่มีเหตุผล เป็นรูปแบบข้อบังคับที่ไม่น่าพอใจ หรือวิธีการที่เจ็บปวด หรือการลงโทษซึ่งการลงโทษมักจะเป็นจุดอ่อนของแนวโน้มของการกระทำของแต่ละบุคคลในการสร้างความไม่พอใจให้กับบุคคล เป็นที่เชื่อถือได้ว่าจะก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ละเอียดมากกว่า พฤติกรรมที่ควรยอมรับ

2. ความหมายทางบวก (positive) วินัย หมายถึง ภาวะการเจริญเติบโตภายในคือ วินัยในตนเองและการควบคุมตนเอง หรืออีกนัยหนึ่งวินัยนั้นมีแรงจูงใจจากภายใน การไม่มีวินัยทำให้บุคคลขาดวุฒิภาวะ ส่วนการมีวินัยจะกระตุ้นให้เกิดวุฒิภาวะในแต่ละบุคคลเพราะหน้าที่ของวินัยคือ สอนให้ยอมรับความต้องการ และช่วยชี้แนวทางให้เด็กใช้พลังไปในทางที่เป็นประโยชน์และทางเลือกที่สังคมยอมรับ การมีวินัยในตนเองจะช่วยเด็กให้บรรลุเป้าหมายได้สำเร็จมากกว่าเด็กที่ขาดวินัย

จากความหมายของคำว่า วินัย หรือ ระเบียบวินัยที่กล่าวมาแล้วอาจสรุปได้ว่าระเบียบวินัย คือ กฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับที่สังคมกำหนดเพื่อเป็นหลักปฏิบัติและควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคม เพื่อให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและสังคมเจริญก้าวหน้าต่อไป

ความหมายของวินัยในตนเอง

วินัยในตนเองเป็นคุณลักษณะของบุคคล ซึ่ง ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

English and English (1968: 487) ได้ให้ความหมายของ วินัยในตนเอง (Self-Discipline) ว่า วินัยในตนเองเป็นลักษณะของการนำตนเอง การควบคุมหรือการบังคับตนเอง โดยอาศัยแรงจูงใจที่สัมพันธ์กับอุดมคติที่บุคคลสร้างขึ้นสำหรับตนเอง หรือเป็นการควบคุมพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามความตั้งใจ

Good (1973: 525) ได้ให้ความหมายของ วินัยในตนเอง (Self-Discipline) ว่า วินัยในตนเอง หมายถึง การบังคับควบคุมพฤติกรรมของบุคคล ไม่ใช่การบังคับจากภายนอก แต่เป็นการบังคับโดยอำนาจภายในของบุคคลนั่นเองและเป็นอำนาจ

อันเกิดจากการเรียนรู้ หรือยอมรับในคุณค่าอันใดอันหนึ่ง ซึ่งทำให้บุคคลสามารถบังคับพฤติกรรมของตนเองได้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527: 59) ให้ความหมายของ วินัยในตนเองว่า หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการที่จะให้รางวัลตนเองเมื่อตนทำดีและลงโทษตนเองเมื่อทำชั่ว ซึ่งเป็นความสามารถในการควบคุมตนเองหรือความสามารถที่จะยับยั้งเป็นตัวของตัวเอง ซึ่งนักจิตวิทยาได้เรียกชื่อต่างๆ กันไป ได้แก่ มโนธรรมหรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดี (Conscience) พลังอีโก (Ego-Strength) การควบคุมของอีโก (Ego-Control) การควบคุมตนเอง (Self-Control) การจัดระเบียบตน (Self-Regulation) การมีวินัยในตนเองนี้เป็นการแสดงความเป็นตัวของตัวเอง (Autonomy) และความเป็นเอกเทศทางจริยธรรม (Moral Independence) ซึ่งลักษณะที่กล่าวนี้แสดงถึงการบรรลุภาวะทางจิตของบุคคลเป็นผู้มีจริยธรรมสูงและมีลักษณะมุ่งอนาคต อันจะช่วยป้องกันบุคคลนั้นมิให้ทำความชั่ว เพราะกลัวผลแห่งการกระทำ

จากความหมายเหล่านี้ผู้วิจัยสามารถสรุปได้ว่า วินัยในตนเอง หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์ และพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่ตนมุ่งหวังไว้โดยเกิดจากการสำนึกขึ้นมาเอง แต่ทั้งนี้จะต้องไม่กระทำการใดๆ อันเป็นผลทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ตนเองในอนาคต และจะต้องเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความเจริญแก่ตนเองและผู้อื่น โดยไม่ขัดต่อกฎระเบียบของสังคม และสิทธิของผู้อื่น

การสร้างเสริมวินัยในตนเอง

ในปัจจุบันสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัวทั้งความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตร ระหว่างบิดากับมารดาและระหว่างเครือญาติด้วยกัน ทำให้สมาชิกในครอบครัวขาดความใกล้ชิดกัน เช่นแต่ก่อนและบางครั้งก็นำไปสู่การหย่าร้างหรือการไม่เข้าใจกันระหว่างผู้ใหญ่กับเด็ก ทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรม ยาเสพติด โสเภณี เป็นต้น ดังนั้น ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางในการสร้างเสริมวินัยในตนเองของวัยรุ่นดังนี้

การสร้างเสริมวินัยในตนเองให้แก่เด็กนั้นควรเริ่มจากครอบครัว ผู้ที่มีอิทธิพลในการสร้างความมีระเบียบวินัย คือ พ่อ แม่ นั่นเอง พ่อแม่จะต้องมีความเข้าใจและเข้มแข็งเหตุผลให้แก่เด็ก การกระทำต่างๆ ต้องเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ลูกและมีเหตุผลเพียงพอให้เด็กมีความเชื่อถือบรรยากาศในบ้านจะทำให้เด็กมีระเบียบวินัย พ่อแม่จะต้องสร้างสัมพันธภาพอันดีกับลูกและต้องยอมให้เด็กมีอิสระในการพัฒนาตนเองซึ่งนวลศิริ เปาโรหิตย์ (2534: 14-15) ได้เสนอแนวความคิดว่า พ่อ แม่ ควรปฏิบัติทางสายกลางต้องเข้าใจว่า เมื่อใดควรตึงเมื่อใดควรหย่อน โดยเฉพาะกับลูกที่อยู่ในวัยรุ่น การวางตัวของพ่อแม่เป็นสิ่งสำคัญมาก ต้องมีสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัว นอกจากนี้ พ่อ แม่จะต้องกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กทั้งด้านความประพฤติ ความคิด และการวางระเบียบวินัยที่ถูกต้อง ให้แก่เด็กตลอดจนพ่อแม่ ต้องคอยจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาในสังคมมิให้เกิดขึ้นกับลูกต้องให้อิสระในการพัฒนาตนเอง แต่จะต้องมีขอบเขตที่ถูกต้อง สมเหตุสมวัยทันสมัยต้องเป็นคนมีเหตุผลสามารถอธิบายกฎเกณฑ์ต่างๆ อย่างมีเหตุผล และพ่อแม่ก็ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อย่างสม่ำเสมอด้วยเช่นกัน ซึ่งตรงกับความคิดเห็นของ เปรมจิตร์ ใจเพชร (2526: 21) และบุษรา โกมารกุล ณ นคร (2528: 21-22) ที่ว่าการปฏิบัติตัวของผู้ใหญ่เพื่อส่งเสริมความมีระเบียบวินัยของเด็กคือ การเป็นตัวอย่างอันดีงามให้แก่บุตรหลาน เป็นผู้ที่มีเหตุผลในเรื่องต่างๆ ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัดมีการสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างเด็ก และพ่อแม่มีการยกย่องชมเชยให้กำลังใจในผลสำเร็จที่เกิดจากความสามารถของเด็ก รวมทั้งจะต้องมีการสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นในบ้าน เพื่อให้เด็กเกิดศรัทธาในพ่อแม่ของตน การควบคุมเพื่อให้วินัยควรเปลี่ยนแปลงไปตามวัยและการเจริญเติบโตของเด็ก ทั้งนี้การกำหนดข้อบังคับและกฎเกณฑ์ต่างๆ ควรคำนึงถึงจิตวิทยาการพัฒนาการของเด็กแต่ละวัยด้วย

สวีค (Swick 1986: 104) ได้เขียนหนังสือเรื่อง "Parents and Teachers and Discipline Shapers" ซึ่งอธิบายว่า บิดามารดาหรือผู้ปกครองมีส่วนสำคัญที่สุดในการพัฒนาพฤติกรรมต่างๆ ของนักเรียนในโรงเรียนด้วยและหนังสือเล่มนี้ได้เสนอแนวคิดว่าทั้งบิดามารดาหรือผู้ปกครองและครูควรจะร่วมมือกันในการพัฒนาและแก้ปัญหาพฤติกรรมของนักเรียน ซึ่งจะทำให้เกิดผลดีต่อพฤติกรรมด้านวินัย สวีค ยังสรุปว่าบิดามารดาหรือผู้ปกครองมีบทบาทต่อพฤติกรรมของเด็กและมีส่วนสำคัญในการช่วยในการเรียนรู้เบื้องต้นของเด็ก รวมทั้งมีส่วนในการสร้างเสริมเจตคติของเด็ก การร่วมมือระหว่างบิดามารดาหรือผู้ปกครองและครูในการพัฒนาระเบียบวินัยจะต้องคำนึงถึงความต้องการพื้นฐานและวิธีการที่บิดามารดาหรือผู้ปกครองและครู

วางแผนร่วมกัน จึงสรุปได้ว่าบิดามารดาหรือผู้ปกครองและครูเป็นกุญแจสำคัญที่จะนำนักเรียนไปสู่พฤติกรรมที่เป็นระเบียบวินัย

การพัฒนาวินัยในตนเองให้ได้ผลตามต้องการนั้น บิดามารดาควรจะใช้วิธีวางเป้าหมายระยะยาว โดยมุ่งให้เด็กยอมรับค่านิยมต่างๆ เข้าเป็นส่วนหนึ่งในจิตใจของเด็กด้วยการให้เหตุผล ให้ความรักแก่เด็ก เนื่องจากการพัฒนาวินัยในตนเองเป็นการฝึกให้เด็กแสดงพฤติกรรมในทางที่ดี บิดามารดาไม่ควบคุมเลยเด็กจะไม่สามารถที่จะเรียนรู้ค่านิยมมาตรฐานของสังคมและพฤติกรรมในทางที่ดีได้ แต่ถ้าบิดามารดาควบคุมมากเกินไปก็จะมีผลทำให้เด็กขาดความเชื่อมั่น ขาดความสามารถในการปกครองตนเอง (Autonomy) และไม่เชื่อถือตนเอง แต่ก็ยังมีโอกาสจะรับค่านิยมและคุณธรรมจากบิดามารดา มากกว่าลูกที่บิดามารดาตามใจ บิดามารดาจึงควรใช้เหตุผล และควบคุมพฤติกรรมเด็กอย่างพอดี (Mussen and others 1984: 513-514)

ฮอฟแมน (Hoffman 1970: 284) ได้เสนอแนะ วิธีพัฒนาวินัยในตนเอง 3 วิธี แก่บิดามารดาหรือผู้ปกครองเพื่อฝึกวินัยแก่เด็กคือ การให้เหตุผล การยับยั้งความรัก และการวางอำนาจ ผลการศึกษาพบว่า บิดามารดาที่ฝึกวินัยเด็กโดยวิธีการให้เหตุผลจะทำให้เด็กมีวินัยในตนเองมากกว่าเด็กที่ได้รับการฝึกวินัยจากบิดามารดา โดยวิธีการยับยั้งความรักและการวางอำนาจการฝึกวินัยโดยวิธีการให้เหตุผลทำให้เด็กมีเหตุผล ทั้งยังเป็นการส่งเสริมพัฒนาการทางสมองของเด็กด้วย เพราะเป็นการอธิบายถึงผลดีผลเสียที่จะเกิดแก่ตัวเด็กและบุคคลอื่น ตลอดจนความต้องการของผู้อื่นด้วย เมื่อเด็กเข้าใจและยอมรับเหตุผลดังกล่าว ถ้าเมื่อใดเด็กประพฤติผิดกับที่บิดามารดาหรือคนอื่นที่คาดหวังไว้ เด็กจะรู้สึกผิดเองและจะไม่ปฏิบัติตนเช่นนั้น

สไนเดอร์ (Snyder 1985: 124) ได้ทำการศึกษาเรื่อง "Three Differing Systems of Discipline and Their Impact on Conscience and Culture" และเสนอวิธีการพัฒนาวินัยให้แก่เด็ก 3 วิธีคือ

1. ใช้วิธีการให้เด็กเชื่อฟังโดยยกย่อง ชมเชย และให้รางวัล แต่ถ้าเด็กไม่ทำตามก็ใช้วิธีลงโทษ
2. ใช้วิธีการผ่อนผันกรุณาหรือปกป้องบุคคลนั้น ทั้งนี้ผู้ที่ได้รับความเอาใจใส่หรือได้รับการยอมรับจะทำให้เป็นผู้ที่มีวินัยมากกว่าผู้ที่ขาดความเอาใจใส่ หรือการยอมรับ

3. การให้ความยุติธรรมเที่ยงตรง โดยเสริมสร้างสภาพแวดล้อมให้มั่นคง ปลอดภัย

ชไนเดอร์ สรุปว่า การใช้วิธีการแต่ละวิธีนั้นมีหลักการแนวความคิดต่างกัน แต่วิธีการทั้ง 3 วิธีจะทำให้เด็กรู้จักมโนทัศน์หลายๆ รูปแบบที่เกี่ยวกับความยุติธรรมในสังคม และพัฒนาทักษะในด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แต่การจะเลือกแบบใดมาปฏิบัติจะต้องพิจารณารายละเอียดหลายประการประกอบ มิใช่ยึดหลักปฏิบัติตามวินัยเท่านั้น

วาเลต (Valett 1986: 109) ได้เสนอวิธีการที่จะพัฒนาการฝึกระเบียบวินัยของเด็ก ลงในหนังสือชื่อว่า "Effective Discipline : 10 Steps to Successful Performances." เพื่อเป็นคู่มือปฏิบัติสำหรับผู้ปกครองซึ่งจะช่วยในการปรับปรุงการอบรมด้านวินัยของเด็กๆ และวิธีการปฏิบัติต่อเด็กให้ประสบผลสำเร็จ กระบวนการดังกล่าวมี 10 ขั้นตอนดังนี้

1. การทำความเข้าใจในประสิทธิภาพของวินัย
2. การพิจารณาความต้องการและความสนใจของเด็ก
3. การกำหนดเป้าประสงค์และความคาดหวัง ในการปฏิบัติตามวินัย
4. การสร้างกฎเพื่อเป็นแนวทาง ในการปฏิบัติตามวินัย
5. การวางแผนและการคาดคะเนผลที่จะได้รับ
6. การให้คำปรึกษาร่วมมือกัน ในการปฏิบัติตามวินัยที่ได้วางกฎเกณฑ์ไว้
7. การบันทึกพฤติกรรมของเด็กที่ปฏิบัติตามวินัย
8. การให้รางวัลจากผลของการปฏิบัติตามวินัยที่ถูกต้อง
9. การแสดงให้เห็นผลของการไม่ปฏิบัติตามวินัยที่กำหนดไว้
10. การประเมินผลที่ได้ปฏิบัติตามทั้งหมดเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

ดังนั้น การพัฒนาวินัยในตนเองแก่เด็กจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องทำและการปลูกฝังและพัฒนาให้ถูกวิธี เพื่อสร้างเสริมจริยธรรมที่ดีของบุคคลที่จะเป็นพลเมืองที่ดีซึ่งจำเป็นมากสำหรับทุกสังคม การพัฒนาวินัยในตนเองจะต้องทำตั้งแต่วัยทารก ซึ่งเด็กควรได้รับความอบอุ่นในครอบครัว อันเป็นการสนองตอบความต้องการของเขาและทำให้เด็กเกิดความมั่นคงทางอารมณ์ อันจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ได้อย่างมีประสิทธิภาพใช้แรงจูงใจทางจริยธรรมมาเป็นแนวเสริมในการควบคุมตนเองหรือในการเกิดวินัยในตนเองอย่างมั่นคง ซึ่งการพัฒนาวินัย

ในตนเองนี้ ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายฝ่ายและทุกฝ่ายก็ควรจะเข้าใจหลักจิตวิทยา และวิธีการของการพัฒนาวิสัยในตนเองให้ถูกต้องเพื่อนำไปใช้ให้ถูกวิธีอันจะทำให้เกิดประโยชน์ได้อย่างเต็มที่ ที่สำคัญในการพัฒนาวิสัยในตนเองนี้จะต้องใช้ระยะเวลาพอสมควรไม่ใช่สิ่งที่เห็นผลทันตา แต่จะต้องค่อยๆ พัฒนาวิสัยในตนเองดังกล่าวตามลำดับจึงจะทำให้เกิดผล ดังนั้นทุกฝ่ายจึงควรจะให้ความสนใจลงมือปลูกฝังและพัฒนาวิสัยในตนเองที่ถูกต้องแก่เด็ก

คุณลักษณะของผู้มีวิสัยในตนเอง

ออกซุเบล (Ausubel 1969: 459-460) ได้เสนอว่าผู้ที่มีวิสัยในตนเองจะมีคุณลักษณะดังนี้ คือ

1. ปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม
2. เชื้อมั่นในตนเอง
3. พึ่งตนเองได้
4. ควบคุมอารมณ์ได้
5. อุตุน

วิกกินส์ (Wiggins 1971: 289) ได้อ้างถึงการศึกษานอง กอฟ (Gough) ซึ่งศึกษาถึงการควบคุมตนเองหรือวิสัยในตนเอง พบว่า ผู้ที่มีวิสัยในตนเองสูงจะมีคุณสมบัติดังนี้

1. มีความรับผิดชอบมาก
2. มีความวิตกกังวลน้อย
3. มีความอุตุน
4. ประพฤติตนอย่างมีเหตุผล

จากแนวคิดทฤษฎีปัญหาทางสังคมของ แบนดูรา ซึ่งสามารถสรุปคุณลักษณะของผู้ที่มีการควบคุมตนเองหรือวิสัยในตนเองได้ดังนี้ (Bandura 1986, Grusec 1988, Berk 1989)

1. มีความสามารถควบคุมอารมณ์ (Impulse control)
2. การต้านทานสิ่งยั่ว (Resistance to temptation)
3. มีความคาดหวังความสามารถของตน (Self efficacy)

4. มีการตั้งเป้าหมาย (Goal Setting)
5. ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม (Standard norm)
6. สามารถถลอการได้รับความพึงพอใจ (Delay of gratification)
7. สามารถคาดหวังผลกรรมที่เกิดขึ้นในอนาคต (Outcome of prospective action)

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527: 59-69) ได้สรุปลักษณะของผู้มีวินัยในตนเอง ได้ดังนี้

1. มีความสามารถควบคุมอารมณ์
2. ควบคุมพฤติกรรมให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์ของสังคม
3. สามารถต้านทานสิ่งยั่วยุต่างๆ
4. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
5. มีความรับผิดชอบสูง
6. สามารถลดความต้องการ
7. สามารถคาดหวังผลกรรมที่จะเกิดขึ้นภายหลัง
8. มีการตั้งเป้าหมายเพื่ออนาคต

นอกจากนี้ในประเทศไทยยังมีผู้สรุปคุณลักษณะของวินัยในตนเองไว้ ดังนี้ กรุณา กิจชยัน (2517) กนิษฐา ไทเตชะวัฒน์ (2531) กาญจนา มีพลัง (2532)

1. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
2. มีความรับผิดชอบ
3. มีความตั้งใจจริง
4. มีความอดทน
5. ทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม
6. สามารถควบคุมอารมณ์ได้
7. มีความเชื่อมั่นในอำนาจภายในตนเอง
8. มีการตั้งเป้าหมาย

จากการศึกษาคุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเองจากนักวิชาการ เอกสารและงานวิจัย ต่างๆ ผู้วิจัยจึงสรุปคุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเองที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ เป็นผู้ที่สามารถควบคุม อารมณ์ หรือพฤติกรรมของตนเองให้เป็นไปตามที่มุ่งหวัง โดยที่บุคคลนั้นจะต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

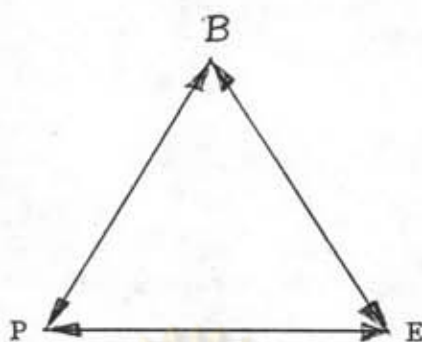
1. มีความสามารถควบคุมอารมณ์
2. สามารถต้านทานสิ่งยั่วยุต่างๆ
3. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
4. มีการตั้งเป้าหมาย
5. ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคม
6. สามารถชลอการได้รับความพึงพอใจ
7. สามารถคาดหวังผลกรรมที่เกิดขึ้นในอนาคต

ซึ่งคุณลักษณะของพฤติกรรมดังกล่าวจะช่วยให้ผู้มีวินัยในตนเอง มีจริยธรรมที่ดี สามารถ ดำเนินชีวิตของตนในสังคมให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุข และยังสามารถพัฒนาสังคมให้ดีขึ้นด้วย การ สร้างเสริมและพัฒนาวินัยในตนเองให้เกิดขึ้นได้นั้น ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่างๆ โดยเฉพาะการ เป็นแบบอย่างที่ดี การอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง เป็นต้น โดยผ่านกระบวนการต่างๆ ที่สำคัญคือ การ เรียนรู้ทางสังคม อิทธิพลของตัวแบบ และกระบวนการสังคมประกิต ดังนั้นผู้วิจัยขอเสนอแนวคิด ทฤษฎีปัญหาทางสังคมของแบนดูราและกระบวนการสังคมประกิต ดังต่อไปนี้

ทฤษฎีปัญหาทางสังคม (Social Cognitive Theory)

ทฤษฎีปัญหาทางสังคมของ Bandura กล่าวว่า พฤติกรรม (behavior) ของบุคคล เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างองค์ประกอบ 3 ประการคือ พฤติกรรม (behavior) องค์ประกอบของบุคคล (personal factors) และอิทธิพลของสภาพแวดล้อม (environmental influences) โดยที่องค์ประกอบทั้งสามนี้ต่างก็เป็นตัวกำหนดซึ่งกันและกัน (triadic reciprocal determinism) ดังภาพต่อไปนี้ (Bandura 1986: 23-24)





ภาพแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรม (B)
องค์ประกอบของบุคคล (P) และสภาพแวดล้อม (E)

ตามแนวคิดของทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมหรือปัญหาทางสังคม ได้อธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ว่า นอกเหนือจากปฏิกิริยาสะท้อนเบื้องต้น (elementary reflex) แล้วมนุษย์ไม่ได้ถูกจัดเตรียมให้เกิดพฤติกรรมอื่นๆ ได้เองแต่จะต้องมีการเรียนรู้พฤติกรรมเหล่านั้น (Bandura 1977: 16)

นอกจากนี้แบนดูรายังอธิบายว่า ธรรมชาติของบุคคลจะมีความสามารถพื้นฐานดังนี้ (Bandura 1986: 18-21)

1. ความสามารถในการใช้สัญลักษณ์ (Symbolizing Capability)

คือความสามารถของบุคคลที่จะเก็บประสบการณ์ต่างๆ ที่ตนได้รับไว้เป็นรูปแบบสัญลักษณ์ เพื่อนำมาใช้ชี้แนะในการกระทำครั้งต่อไป ความสามารถในการนำรูปแบบของสัญลักษณ์ออกมาใช้ จะทำให้บุคคลสามารถแสดงการกระทำจากความคิดของตน แต่อย่างไรก็ตามความคิดนี้ก็อาจทำให้บุคคลล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จ ขึ้นอยู่กับทักษะการใช้เหตุผลของบุคคล และการได้ข้อมูลไม่เพียงพอ เป็นต้น

2. ความสามารถในการคาดการณ์ล่วงหน้า (Forthought Capability)

บุคคลจะมีความสามารถในการคาดการณ์ล่วงหน้า ซึ่งมีผลให้พฤติกรรมของบุคคลส่วนใหญ่มักจะเป็นพฤติกรรมที่มีเป้าหมาย และมีการคิดล่วงหน้าอย่างรอบคอบ นอกจากนี้บุคคลยังสามารถทำนายผลกรรมตามความคาดหวังของตน มีการตั้งเป้าหมายและวางแผนการกระทำใน

อนาคต ซึ่งความสามารถในการคาดการณ์ล่วงหน้าทำให้บุคคลเกิดแรงจูงใจและสามารถบังคับตนเอง เพื่อเกิดเป็นแนวทางในการแสดงพฤติกรรมของตนต่อไป

3. ความสามารถในการสังเกตเห็นผลกรรมที่คนอื่นได้รับ (Vicarious Capability)

เป็นความสามารถของบุคคลที่จะเรียนรู้จากการสังเกตพฤติกรรม และผลกรรมจากผู้อื่นกระทำ โดยนำมาเป็นแนวทางการปฏิบัติและควบคุมแบบแผนพฤติกรรมของตนต่อไป

4. ความสามารถในการบังคับตนเอง (Self-Regulatory Capability)

เป็นความสามารถของบุคคลที่จะควบคุมหรือกำกับตนเอง ให้แสดงพฤติกรรมไปตามแนวทางของตน โดยใช้กระบวนการทางปัญญาและสร้างสรรค์แรงจูงใจสำหรับตนในการจัดกระทำกับเงื่อนไขสิ่งแวดล้อม เนื่องจากพฤติกรรมของบุคคลจะถูกควบคุมจากมาตรฐานภายในที่ตนตั้งไว้ ดังนั้นเมื่อเกิดความไม่สอดคล้องกันระหว่างการกระทำและมาตรฐานที่ตนตั้งไว้แล้ว ปฏิกริยาที่เกิดขึ้นภายในตนเองก็จะได้รับการประเมินเพื่อนำไปสู่แนวทางการกระทำของตนต่อไป

5. ความสามารถในการสะท้อนความมีสติของตนเอง (Self-Reflective Capability)

เป็นความสามารถที่ทำให้บุคคลสามารถวิเคราะห์ประสบการณ์ความรู้ต่างๆ รอบตัว รวมทั้งสามารถประเมิน แก้ไขและคิดเกี่ยวกับความคิดของตน ทำให้เข้าใจสิ่งต่างๆ รอบตัวได้

แบนดูรา (Bandura 1986 อ้างถึงใน อีระพร อุวรรณโณ 2532: 315-321) ได้แบ่งวิธีการเรียนรู้เป็น 2 ประเภทคือ การเรียนรู้จากการสังเกต (Observational Learning) และการเรียนรู้จากการกระทำ (Enactive Learning)

การเรียนรู้จากการสังเกต นับว่ามีอิทธิพลต่อมนุษย์อย่างมาก เพราะมนุษย์เรียนรู้การทำพฤติกรรมส่วนมากจากการสังเกตตัวแบบ (Model) ซึ่งอิทธิพลของตัวแบบจะถ่ายทอดทักษะต่างๆ รูปแบบพฤติกรรมใหม่ๆ รวมทั้งถ่ายทอดสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น ความเชื่อ ค่านิยมต่างๆ

ให้แก่บุคคล เมื่อบุคคลเรียนรู้ข้อมูลข่าวสารจากตัวแบบแล้ว ความสามารถทางปัญญาของบุคคลก็จะจัดการและแปลงเป็นรูปของสัญลักษณ์ ซึ่งใช้เป็นเครื่องชี้แนะการกระทำในโอกาสต่อมา ส่วนการเรียนรู้จากการกระทำ แบบดูราเห็นว่าเป็นกรณีพิเศษของการเรียนรู้จากการสังเกต ในการเรียนรู้จากการกระทำบุคคลกระทำพฤติกรรมหนึ่งๆ แล้วสังเกตผลที่เกิดขึ้น ถ้าการกระทำนั้นให้ผลกรรมทางบวก บุคคลก็จะจดจำเพื่อนำไปกระทำในโอกาสต่อไป แต่ถ้าผลกรรมนั้นเป็นไปทางลบ บุคคลก็จะเก็บจำไว้เพื่อจะไม่ทำพฤติกรรมนั้นอีก หรืออาจจะต้องตัดแปลงแก้ไขพฤติกรรมเพื่อให้เกิดผลในทางที่ดีขึ้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเรียนรู้จากการกระทำเช่นนี้จัดว่าเป็นประสบการณ์ตรงที่ทำให้บุคคลใช้เวลาในการเรียนรู้พฤติกรรมนานพอสมควร ส่วนการเรียนรู้จากการสังเกต จะใช้เวลาในการเรียนรู้พฤติกรรมน้อยกว่า นอกจากนี้การเรียนรู้จากการสังเกต ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมนุษย์โดยเฉพาะ ในสังคมปัจจุบัน ซึ่งในที่นี้จะได้กล่าวถึงการเรียนรู้จากการสังเกตต่อไป

การเรียนรู้จากการสังเกต

การเรียนรู้มักเป็นเรื่องของกิจกรรมการประมวลข่าวสาร หมายถึง คำพูดหลายลักษณะ อักษร ลักษณะหรือรายละเอียดของการทำพฤติกรรมและสภาพแวดล้อมของการทำพฤติกรรมการเรียนรู้ การทำพฤติกรรมส่วนมากมาจากการสังเกตตัวแบบซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยบุคคลจะสังเกตพฤติกรรมของบุคคลอื่น แล้วสร้างความคิดว่าจะสร้างพฤติกรรมใหม่ได้อย่างไร ความคิดนี้ได้จากการรับข่าวสารต่างๆ มาประมวลโดยแปลงสภาพเป็นการแทนด้วยสัญลักษณ์ที่จะเป็นเครื่องชี้แนะการกระทำในโอกาสต่อมา (ธีระพร อูวรรณไธ 2532: 315)

การมีตัวแบบ (modeling) หมายถึง กระบวนการทำให้เหมือนทางจิต คือได้รวมเอากระบวนการทางจิตวิทยาในการรับข่าวสาร เก็บจำข่าวสาร กระกระทำและการจูงใจเข้าไว้ด้วย ซึ่งอิทธิพลของการมีตัวแบบมีผลกระทบททางจิตกว้างขวางกว่าการเลียนแบบ ส่วนการเลียนแบบ (imitation) หมายความว่า การทำพฤติกรรมเหมือนตัวแบบ (Bandura 1986: 48-49)

การมีตัวแบบสามารถผ่านสื่อได้ 4 ประเภท ได้แก่ (Bandura 1986: 70-72)

1. การมีตัวแบบทางพฤติกรรม (behavioral modeling) หมายถึง การมีตัวแบบที่แสดงพฤติกรรมให้บุคคลเห็น เช่น พ่อสูบบุหรี่ให้ลูกเห็น ครูท้วงชยะลงถึงชยะให้นักเรียนเห็น เป็นต้น แนวคิดเห็นว่า การมีตัวแบบทางพฤติกรรมมีความสำคัญต่อการสอนพฤติกรรมใหม่มาก ส่วนมากจะเกิดขึ้น โดยตัวแบบไม่ได้ตั้งใจจะแสดงให้เห็นแบบอย่างแก่ผู้สังเกตโดยตรง

2. การมีตัวแบบทางวาจา (verbal modeling) หมายถึง การมีตัวแบบที่พูดบอกหรือเขียนบอกว่าจะทำอะไรได้อย่างไร มนุษย์สามารถทำสิ่งต่างๆ ได้มากมายจากการฟัง การพูดบอกของผู้อื่น หรือจากการอ่านสิ่งที่ผู้อื่นเขียนขึ้น เช่น การประกอบอุปกรณ์ต่างๆ เข้าด้วยกัน การศึกษาวิชาต่างๆ จากหนังสือ การมีตัวแบบทางวาจานี้อาจใช้ประกอบกับการมีตัวแบบทางพฤติกรรม หรือตัวแบบสัญลักษณ์หรือตัวแบบสัมผัสร่วมด้วยได้

3. การมีตัวแบบสัญลักษณ์ (symbolic modeling) หมายถึง การมีตัวแบบภาพผ่านสื่อต่างๆ คือ วิทยุโทรทัศน์ วิดีโอเทป (videotape) จานภาพ (video disk) ภาพยนตร์ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์นั้นนับวันจะมีอิทธิพลต่อมนุษย์มากขึ้น มนุษย์ทุกวัยเรียนรู้สิ่งต่างๆ มากมายทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมผ่านสื่อเหล่านี้ สิ่งที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ ทรงผมหรือกิริยาอาการที่แปลกใหม่และที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ความเชื่อ เจตคติ และค่านิยมต่างๆ

4. การมีตัวแบบสัมผัส (kinesthetic modeling) ใช้ประโยชน์ได้มากกับการสอนให้คนหุนหวกและตามอดฝึกพูด ผู้เรียนจะพยายามเลียนแบบเสียงครูโดยการสัมผัสริมฝีปากและคอของครูซึ่งเป็นตัวแบบให้นักเรียน ส่วนคนตามอดหรือตามาฝึกการแต่ฟังเสียง ได้ยินก็สามารถเรียนการพูดได้จากการสัมผัสประกอบคำอธิบายด้วยวาจาจากครู

การที่บุคคลสามารถเรียนรู้จากการสังเกตได้นั้น ต้องประกอบด้วยกระบวนการ

4 กระบวนการคือ (Bandura 1986: 51-70)

1. กระบวนการใส่ใจ (attention processes)
2. กระบวนการเก็บจำ (retention processes)
3. กระบวนการกระทำ (production processes)
4. กระบวนการจูงใจ (motivational processes)

1. กระบวนการใส่ใจ หมายถึง กระบวนการที่มนุษย์ใส่ใจ และสนใจในการรับรู้ พฤติกรรมของตัวแบบ กระบวนการนี้เป็นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้จากการสังเกต และเป็นตัวกำหนดว่าจะเลือกสังเกตจากตัวแบบใด หรือเลือกพฤติกรรมใดจากตัวแบบนั้น ปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการใส่ใจ ได้แก่

1.1 คุณสมบัติของกิจกรรมที่เป็นตัวแบบ อัตราและระดับของการเรียนรู้ จากการสังเกตเป็นผลมาจากกิจกรรมของตัวแบบที่มีความเด่นชัด จำแนกได้และมีความซับซ้อน การกระทำที่มีลักษณะง่าย ๆ มีความเด่นชัดสูง จะเรียนรู้ได้โดยผ่านการสังเกต อย่างไรก็ตามในเด็กเล็กซึ่งทำให้เขาได้ง่ายและขาดทักษะในการใส่ใจจะเรียนรู้อย่างใส่ใจได้ยากถึงแม้ว่าเป็นการเรียนรู้ การกระทำง่าย ๆ การดึงดูดการใส่ใจที่เป็นธรรมชาติในกิจกรรมที่เป็นตัวแบบช่วยในการเรียนรู้จากการสังเกต ตัวอย่างเช่น เด็กทารกจะใส่ใจกับกิจกรรมของตัวแบบที่เด่นชัดในด้านวัตถุและเสียง ได้ดีกว่าตัวแบบลักษณะเหมือนกัน พ่อแม่จึงพยายามแสดงพฤติกรรมที่เห็นเด่นชัดเพื่อเป็นตัวแบบให้เด็กใส่ใจ คุณสมบัติของกิจกรรมที่เป็นตัวแบบจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยในการเรียนรู้จากการสังเกต

1.2 การกำหนดผู้สังเกต กระบวนการใส่ใจไม่ได้เป็นเพียงการรับข้อมูลทางความรู้สึกละเอียดง่าย ๆ ที่มากกระทบต่อบุคคล แต่ยังรวมถึงการสำรวจแนวทางของตนเองต่อสภาพแวดล้อมและการรับรู้ที่มีความหมายจากเหตุการณ์ที่มีตัวแบบการรับรู้ที่เกิดจากความเข้าใจมาก่อน ความสามารถทางปัญญาและการรับรู้ของผู้สังเกตจึงเป็นตัวจำกัดความสามารถในการเรียนรู้จากการสังเกตถ้าเหตุการณ์ที่มีตัวแบบเกิดขึ้นในอัตราหรือระดับที่ซับซ้อนเกินกว่าทักษะทางปัญญาของผู้สังเกตแล้ว ก็จะไม่เกิดการเรียนรู้จากการสังเกต ด้วยเหตุนี้การแสดงพฤติกรรมซ้ำ ๆ ของตัวแบบจึงจำเป็นต่อการเข้าใจอย่างเพียงพอ อิทธิพลของตัวแบบมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และเชื่อถือได้เมื่อปรับความสามารถทางปัญญาของผู้สังเกตได้ถ้าผู้สังเกตมีทักษะทางปัญญาและความรู้มาก่อนมากเท่าไร ยิ่งทำให้การเรียนรู้จากการสังเกตเพิ่มมากขึ้นเท่านั้น

1.3 คุณค่าของการใช้ประโยชน์ การแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบจะแปรผันตามการใช้ประโยชน์ต่อสภาพแวดล้อม พฤติกรรมที่มีความสำเร็จเป็นประโยชน์ต่อผู้สังเกตก็จะได้รับการใส่ใจมากกว่าพฤติกรรมที่ไม่มีประโยชน์ การเลือกใส่ใจเป็นผลมาจากความคาดหวังจากการเปรียบเทียบสถานการณ์ต่างๆ ว่าตัวแบบในเหตุการณ์มีประโยชน์ต่อผู้สังเกตหรือไม่ ถ้ามีประโยชน์ก็จะเกิดการใส่ใจที่จะกระทำตามตัวแบบมากขึ้นและคาดหวัง จากผลกรรมที่เกิดจากประสบการณ์ตรงของผู้สังเกตบุคคลจะให้ความใส่ใจอย่างมากต่อการกระทำที่ตัวแบบได้รับรางวัลหรือได้รับผล

กรรมทางบวก นั่นคือผู้สังเกตจะให้ความสนใจและกระทำพฤติกรรมตามตัวแบบที่เกิดประโยชน์ และจะละเลยหรือหลีกเลี่ยงกระทำพฤติกรรมที่ไม่เกิดประโยชน์หรือเกิดผลไม่ดี

1.4 การโน้มน้าวให้เกิดความดึงดูดใจ ตัวแบบที่น่าสนใจหรืออาจจะได้รับรางวัลมีแนวโน้มจะได้รับการใส่ใจมากกว่าตัวแบบที่ขาดคุณลักษณะดึงดูดใจ จะถูกละเลยหรือปฏิเสธการใส่ใจ ถึงแม้ว่าจะมีคุณสมบัติดีมากในด้านอื่นๆ ก็ตาม

2. กระบวนการเก็บจำ เป็นกระบวนการรวบรวมรูปแบบพฤติกรรมที่ได้จากการสังเกตพฤติกรรมของตัวแบบแล้วเก็บจำไว้ การสังเกตพฤติกรรมจากตัวแบบจะไม่มีอิทธิพลต่อบุคคลเลยถ้าจำพฤติกรรมที่สังเกตไม่ได้ การเก็บจำพฤติกรรมของตัวแบบเป็นความจำในรูปแบบของสัญลักษณ์ซึ่งจะกลายเป็นความจำที่ถาวร ความสามารถในการจำพฤติกรรม โดยใช้สัญลักษณ์นี้ ต้องอาศัยการเรียนรู้จากการสังเกตเป็นอย่างมาก

การถ่ายโยงให้อยู่ในรูปของสัญลักษณ์ การเก็บจำนี้จะนำไปสู่การถ่ายโยงพฤติกรรมและการสร้างสัญลักษณ์ข้อมูลใหม่เกี่ยวกับเหตุการณ์นั้นๆ พฤติกรรมของตัวแบบส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องและไม่เกี่ยวข้องมากมายเกินกว่าที่จะจดจำหรือพรรณาได้หมด ดังนั้น ผู้เรียนรู้จึงต้อง โยงสิ่งที่สังเกตได้มาสรุปเป็นสัญลักษณ์ทางมโนภาพ และคำพูดเพื่อให้ได้ลักษณะและโครงสร้างที่สำคัญของพฤติกรรมที่สังเกตจากตัวแบบง่ายขึ้น เพราะสัญลักษณ์เหล่านี้จะเป็นตัวแทนทางปัญญาในรูปของมโนทัศน์ กฎ และข้อความต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้แสดงพฤติกรรมตามตัวแบบได้

นอกจากนี้การเก็บจำจะได้ผลมากขึ้น ถ้าผู้สังเกตทบทวนสิ่งที่จำไว้เสมอโดยการทบทวนทางปัญญาเป็นการนำแบบพฤติกรรมของตัวแบบมาทบทวนในใจว่าจะควรจำในลักษณะใดหรือทบทวนการกระทำตามแบบแผนการกระทำที่ได้สังเกตเห็น บุคคลที่มีการทบทวนทางปัญญา และทางการกระทำมากก็มีโอกาสจะเก็บจำแบบแผนพฤติกรรมของตัวแบบไว้ได้มาก บุคคลใดที่มีทักษะทางปัญญาดีและ โครงสร้างทางปัญญาเป็นระบบที่เป็นระเบียบ ก็สามารถเก็บจำแบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่พบเห็นได้มากกว่าบุคคลที่มีลักษณะนี้

3. กระบวนการกระทำ เป็นกระบวนการแปลงมโนทัศน์ทางสัญลักษณ์ให้เป็นการกระทำที่เหมาะสม การกระทำที่เป็นแบบส่วนใหญ่ๆ นำเสนอเป็นมโนทัศน์ และกฎของการกระทำที่เฉพาะเจาะจง การสร้างพฤติกรรมเป็นผลมาจากการจัดระยะการตอบสนองของการกระทำอย่างถูกต้องตรงตามมโนทัศน์ของการกระทำนั้น กระบวนการสร้างพฤติกรรมในระยะแรกจะเกี่ยวข้องกับกระบวนการจับคู่ของมโนทัศน์ คือเมื่อผู้สังเกตเริ่มแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบก็จะเปรียบเทียบการกระทำของตนกับมโนทัศน์เกี่ยวกับพฤติกรรมนั้น ถ้าผู้สังเกตมีมโนทัศน์ของพฤติกรรมถูกต้องมากเท่าไร การแสดงพฤติกรรมก็ยิ่งถูกต้องมากขึ้นเท่านั้น

การที่ผู้สังเกตจะแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบได้ดีเพียงใด ย่อมขึ้นกับความพร้อมทางกายในการทำตามตัวแบบและทำพฤติกรรมย่อยต่าง ๆ ได้หรือไม่ นอกจากนี้ยังขึ้นกับการได้รับข้อมูลย้อนกลับทั้งจากการสังเกตตนเอง หรือจากคำบอกกล่าวของผู้อื่นอีกด้วย

4. กระบวนการจูงใจ เนื่องจากบุคคลจะไม่ทำพฤติกรรมทุกอย่างที่ได้เรียนรู้มา ทั้งที่มีความรู้ความสามารถพอที่จะรับและเก็บจำพฤติกรรมตามตัวแบบและแสดงออกมาได้ ซึ่งเป็น การแสดงถึงข้อแตกต่างของการเรียนรู้ และการแสดงพฤติกรรมออกมา แต่ถ้าพฤติกรรมนั้นให้ประโยชน์น้อยหรือเสี่ยงต่อการถูกลงโทษก็จะไม่แสดงพฤติกรรมออกมา แต่ถ้าพฤติกรรมให้ผลทางบวกก็เป็นตัวจูงใจให้แสดงพฤติกรรมออกมา

การเรียนรู้พฤติกรรมโดยการสังเกตนั้นมีอิทธิพลมาจากตัวจูงใจ 3 ประการ คือ

1. ตัวจูงใจภายนอก หมายถึง ตัวจูงใจที่อยู่ภายนอกตัวบุคคล ได้แก่
 - สิ่งที่ต้องการได้ เช่น รางวัล เงิน หรือสิ่งของ
 - การกระตุ้นประสาทรับรู้ทั้งที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจสำหรับบุคคล
 - ปฏิกริยาจากผู้อื่นทั้งที่เป็นปฏิกริยาทางบวก เช่น ชื่นชมยินดี ยกย่อง ชมเชย หรือปฏิกริยาทางลบ เช่น ตำหนิติเตียน
 - ความพอใจที่สามารถควบคุมเหตุการณ์ต่างๆ ได้โดยทำพฤติกรรมตามตัวแบบ
2. ตัวจูงใจที่เห็นคนอื่นได้รับ หมายถึง ตัวจูงใจที่เห็นผู้อื่นได้รับจากการกระทำพฤติกรรมหนึ่งๆ ซึ่งอาจเป็นตัวจูงใจที่น่าปรารถนาหรือไม่ปรารถนา สำหรับผู้สังเกตก็จะจูงใจ

ให้ผู้สังเกตทำหรือไม่ทำพฤติกรรมนั้นได้ เช่น นักเรียนที่เห็นเพื่อนหนีโรงเรียนแล้วถูกครูตี ก็จะมีจิตใจให้นักเรียนไม่อยากจะหนีโรงเรียนเพราะอาจถูกครูตีด้วย

3. ตัวใจของตนเอง หมายถึง ตัวใจที่บุคคลให้กับตนเองได้แก่ ตัวใจที่เป็นสิ่งที่จับต้องได้ ซึ่งบุคคลจะให้กับตนเองในการใจตนเองให้ทำหรือไม่ทำพฤติกรรมตามตัวแบบ เช่นนักเรียนที่เล่นเปียโนได้ตามที่ครูสอนอาจให้รางวัลตนเอง โดยการซื้อของที่ตนเองชอบให้ตนเอง ตัวใจอีกอย่างคือ การประเมินตนเองโดยบุคคลจะมีมาตรฐานสำหรับการทำสิ่งต่างๆ เป็นตัวใจให้ตนทำหรือละเว้นการกระทำนั้นๆ ตามตัวแบบ นักเรียนที่มีมาตรฐานของตนเองว่าจะไม่ก้าวร้าวผู้อื่นทางกาย แม้ได้เห็นตัวแบบที่ก้าวร้าวมากมายเขาก็จะไม่แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวต่อผู้อื่น

ปัจจัยด้านลักษณะของผู้สังเกตตามที่แบนดูรากกล่าวถึงลักษณะ 3 อย่างคือ

1. การชอบตัวใจต่างๆ มากกว่ากัน หมายถึง การที่บุคคลแต่ละคนมีความชอบตัวใจในบางประเภทมากกว่าตัวใจอีกบางประเภท เช่น บางคนชอบตัวใจที่ทำให้ตนสบายใจ บางคนชอบตัวใจที่เป็นสิ่งที่จับต้องได้เท่านั้น เป็นต้น

2. ความลำเอียงจากการเปรียบเทียบทางสังคม หมายถึง ความลำเอียงในการเปรียบเทียบพฤติกรรมของตัวแบบว่าเหมาะสมกับตนเองหรือไม่ หากพฤติกรรมใดไม่เหมาะสมกับตนก็จะใจให้บุคคลไม่ทำตามตัวแบบ แต่หากพฤติกรรมใดเหมาะสมก็จะใจให้บุคคลทำตามตัวแบบ

3. มาตรฐานภายใน หมายถึง มาตรฐานที่คนแต่ละคนมีอยู่ในใจของตนเองว่าพฤติกรรมเช่นไรของตัวแบบที่ตนจะทำตามและพฤติกรรมเช่นไรที่ตนจะไม่ทำตาม (Bandura 1986: 52)

อิทธิพลของตัวแบบ

Bandura กล่าวถึงอิทธิพลของตัวแบบส่งผลกระทบต่อในด้านต่างๆ ดังนี้ (Bandura 1986: 49-51)

1. ผลในการเรียนรู้โดยการสังเกต ผู้สังเกตได้รับความสามารถทางปัญญา และรูปแบบพฤติกรรมใหม่ๆ จากการสังเกตผู้อื่น และการเรียนรู้ทำให้เกิดรูปแบบของพฤติกรรมใหม่มาตรฐาน การตัดสินใจ ความสามารถทางปัญญาและกฎต่างๆ ไปที่ใช้สร้างพฤติกรรม การเรียนรู้โดยการ

สังเกตจะเห็นได้ชัดเจนที่สุดเมื่อตัวแบบได้แสดงการคิดหรือพฤติกรรมในรูปแบบใหม่ๆ ที่ผู้สังเกตไม่เคยมีมาก่อน แต่หลังจากการสังเกตก็แสดงพฤติกรรมคล้ายกับตัวแบบได้ อิทธิพลของตัวแบบสอนให้หน้าความสามารถย่อยๆ มาจัดเป็นกฎต่างๆ ในการสร้างพฤติกรรมใหม่

2. ผลในการยับยั้งและไม่ยับยั้งในการแสดงพฤติกรรม อิทธิพลของตัวแบบมีผลในการเพิ่มหรือลดการยับยั้งพฤติกรรมที่ได้เรียนรู้มาก่อน ผลของตัวแบบในการยับยั้งพฤติกรรมขึ้นกับข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำและผลกรรมจากการกระทำนั้น ผลกระทบต่อบุคคลในการยับยั้งพฤติกรรมขึ้นกับปัจจัย 3 ประการ คือ

- 2.1 การตัดสินใจของผู้สังเกตในความสามารถแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบ
- 2.2 การรับรู้ถึงผลกรรมของพฤติกรรมตามตัวแบบว่ามีผลทางบวกหรือทางลบ
- 2.3 การลงความเห็นว่าถ้าแสดงพฤติกรรมตามตัวแบบแล้ว จะได้รับผลที่คล้ายหรือต่างจากผลกรรมที่ตัวแบบได้รับ

ผลของการยับยั้งพฤติกรรมนั้นแสดงให้เห็นว่า เมื่อผู้สังเกตลดการกระทำตามตัวแบบหรือยับยั้งพฤติกรรมนั้น เป็นผลมาจากการเห็นตัวแบบได้รับผลกรรมทางลบ ส่วนการไม่ยับยั้งพฤติกรรมจะเกิดขึ้นเมื่อผู้สังเกตเห็นตัวแบบแสดงพฤติกรรมที่ไม่ถูกต้อง แต่ไม่ได้รับผลกรรมทางลบ ผู้สังเกตก็จะแสดงพฤติกรรมที่เคยถูกยับยั้งนั้นมากขึ้น

3. ผลในการส่งเสริมการกระทำ การกระทำของตัวแบบถือได้ว่าเป็นเครื่องชี้แนะพฤติกรรมที่บุคคลได้เรียนรู้มาแล้วแต่ไม่แสดงออกมา เพราะขาดตัวจูงใจให้กระทำ ตัวอย่างเช่นพฤติกรรมความช่วยเหลือ การอาสาสมัคร ความคิดสร้างสรรค์ การแสดงความรู้สึกทางอารมณ์ หรือแม้แต่การเลือกอาหารและเครื่องแต่งกาย ด้วยเหตุนี้ตัวแบบจึงมีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นให้บุคคลกระทำตาม โดยการชี้แนวทาง และสนับสนุนให้แสดงพฤติกรรมนั้น

4. ผลในการส่งเสริมการกระทำในสิ่งแวดล้อมอื่น พฤติกรรมของตัวแบบไม่เพียงแต่ชี้แนะการกระทำที่คล้ายกับการกระทำที่ได้เรียนรู้มาเท่านั้น แต่ยังทำให้ผู้สังเกตมีความใส่ใจต่อสภาพแวดล้อมอื่นๆ ที่พอใจอีกด้วย ด้วยเหตุผลนี้ผู้สังเกตจึงอาจใช้วัตถุเดียวกัน หรือสภาพแวดล้อมที่ได้เรียนรู้มาไปในทางอื่นๆ ที่ไม่ใช่วิธีการเดิมหรือวัตถุประสงค์เดิมก็ได้ ถึงแม้ว่าการกระทำที่คล้ายกัน บางครั้งเป็นผลมาจากการชี้แนะ ความใส่ใจมากกว่าการชี้แนะพฤติกรรม

5. ผลในการกระตุ้นอารมณ์ การมีปฏิสัมพันธ์ตามปกติจะนำไปสู่การแสดงออกทางอารมณ์ การเพิ่มตัวแบบแสดงอารมณ์มีผลถึงแนว โน้มนำการกระตุ้นอารมณ์ของผู้สังเกตด้วย การกระตุ้นอารมณ์อย่างสูงขึ้นกับการรับมาอย่างไร สามารถเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงเป็นพฤติกรรมได้หรือไม่ เมื่ออารมณ์เป็นตัวเชื่อมกับสถานที่ บุคคลหรือสิ่งของ ผู้สังเกตจะพัฒนาปฏิบัติทางอารมณ์ให้สัมพันธ์กับเหตุการณ์นั้นๆ อาจกล่าวได้ว่าอิทธิพลของตัวแบบนั้นหน้าที่เป็นผู้แนะนำ ผู้ยับยั้ง และไม่ยับยั้งพฤติกรรม ผู้ส่งเสริมสิ่งเร้า และผู้กระตุ้นอารมณ์ ถึงแม้ว่าจะทำหน้าที่แตกต่างกัน แต่โดยปกติแล้วตัวแบบจะทำหน้าที่เหล่านั้นไปพร้อมๆ กัน ตัวอย่าง เช่น เมื่อตัวแบบแสดงความก้าวร้าวแบบใหม่ตัวแบบจะเป็นทั้งผู้สอนและผู้ไม่ยับยั้งพฤติกรรมก้าวร้าว คือ เมื่อผู้สังเกตเห็นตัวแบบถูกลงโทษตัวแบบก็จะทำให้ผู้สังเกตยับยั้งพฤติกรรมก้าวร้าว เป็นต้น

จากหลักของทฤษฎีปัญหาทางสังคมอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนา โน้มนำและการควบคุมตนเองมีพัฒนาการมาจากแบบแผนขององค์ประกอบในการ ได้รับแรง เสริมและการมีตัวแบบ โดยเฉพาะการ ได้รับแรง เสริมและการลง โทษ สมมุติว่าถ้าเด็กเผชิญหน้ากับสิ่งเร้าซึ่งจะทำให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นข้อห้าม ถ้าเด็กเคยถูกลง โทษมาก่อนเมื่อทำพฤติกรรมนี้เด็กก็จะ เรียนรู้ที่จะยับยั้งการทำพฤติกรรมนี้ สิ่งเร้าสิ่งแรกที่จะยับยั้งการทำพฤติกรรม คือ การแสดงออกของพ่อแม่ เช่น คำพูด ข้อห้าม หรือบางทีก็เป็นเพียงสายตาสงสารของพ่อแม่ อย่างไรก็ตามเด็กก็จะค่อยๆ เรียนรู้ที่จะยับยั้งการทำพฤติกรรมไปได้เองที่ละน้อยถึงแม้พ่อแม่จะไม่แสดงการห้ามปราม อาจกล่าวได้ว่า กลไกที่อยู่ภายใต้พฤติกรรมที่กระตุ้นความวิตกกังวล นั่นคือความไม่พอใจของพ่อแม่ หรือการลง โทษ แนว โน้มนำของการรู้จักยับยั้งการทำพฤติกรรมนี้จะค่อยๆ กลายเป็นตัวจูงใจตนเองหรือเป็นสื่อของ ข้อห้ามหรือกฎของตัวเด็กเอง (Baldwin 1981: 472)

นอกจากแนวคิดทฤษฎีปัญหาทางสังคมของแบนดูราแล้ว ผู้วิจัยขอเสนอแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการสังคมประภิต ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคิดต่างๆ ให้บุคคลนั้นแสดงพฤติกรรมตามที่สังคมกำหนด (Baldwin 1981: 512, Grusec 1988: 162, พรหมเทพย์ ศิริวรรณบุศย์ 2530: 34)



กระบวนการสังคมประภิต (Socialization Process)

กระบวนการสังคมประภิต คือ กระบวนการซึ่งแต่ละบุคคลเรียนรู้ทักษะและการปฏิบัติตน ซึ่งช่วยให้ปรับตัวเข้ากับสังคม เป็นกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เป็นการที่บุคคลได้รับอิทธิพลจากสังคม โดยได้รับค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติต่างๆ จากสังคม ทำให้เกิดพฤติกรรมที่สังคมต้องการ

การที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม ทำให้เกิดการปรับตัวเพื่อให้บุคคลนั้นสามารถที่จะอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข กระบวนการสังคมประภิตมีอิทธิพลต่อกระบวนการควบคุมภายในของบุคคล ให้ควบคุมพฤติกรรมที่แสดงออกให้สอดคล้องกับพฤติกรรมกลุ่มในสังคมนั้น เป็นกระบวนการระยะยาว โดยเริ่มตั้งแต่เกิดเลยทีเดียว

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมอันดับแรกที่มีอิทธิพลต่อบุคคลมากที่สุด โดยเฉพาะวัยเด็ก การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและเด็ก การที่บิดามารดามีอิทธิพลต่อการสร้างค่านิยม จริยธรรม ความเชื่อมั่นในตนเอง และสอนให้เด็กรู้จักความต้องการของสังคม โดยอาศัยการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง เนื่องจาก การอบรมเลี้ยงดูเป็นกระบวนการสังคมประภิตที่สำคัญอันหนึ่ง ดังนั้น ถ้าใช้วิธีการที่ผิดพลาด เช่น ใช้วิธีการลงโทษที่รุนแรง ทำให้เด็กต่อต้านไม่ยอมรับทศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรมของบิดามารดา จะมีผลทำให้ผลของสังคมประภิตผิดพลาด (Grusec 1988: 187)

นอกจากนี้ จะเห็นว่า การศึกษาก็เป็นกลไกที่สำคัญอันหนึ่งของกระบวนการ โดยเฉพาะสังคมประภิต เพราะระดับการศึกษาของแต่ละบุคคล (Individual) นั้นเป็นเครื่องหมายหรือตราประทับ (Label) ที่สำคัญถึงอนาคตของเขาทั้งมีบทบาทในกระบวนการสังคมประภิตอื่นๆ ด้วย จะเห็นได้จาก การประกอบอาชีพ การตั้งครอบครัว การสังคมกับเพื่อน

เนื่องจากการอบรมเลี้ยงดูเริ่มที่บ้าน การวางกฎเกณฑ์พฤติกรรมของบิดามารดา ความสัมพันธ์ของคนในสังคมอย่างใกล้ชิด ค่านิยม ทศนคติของสมาชิกในครอบครัวแล้ว สิ่งแวดล้อม สื่อสาร มวลชนต่างๆ สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน และระดับวุฒิภาวะ พัฒนาการด้านต่างๆ

เฉพาะบุคคลก็มีส่วนสำคัญในกระบวนการสังคมประกิต (พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ 2530: 38) แต่สิ่งที่มีอิทธิพลและ ใกล้เคียงเด็กมากที่สุดคือ ครอบครัว เนื่องจากบ้านมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของเด็กตั้งแต่เกิดจนกระทั่งเข้าโรงเรียน แต่เนื่องจากเด็กเมื่อเข้าโรงเรียนยังใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่บ้าน บิดามารดาเป็นตัวแทนของครอบครัว เป็นผู้ให้ค่านิยมของวัฒนธรรม และศีลธรรมซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่ครอบครัวจะถ่ายทอดให้กับเด็กของตน โดยอาศัยการเรียนรู้ทางสังคม และการถ่ายทอดที่ดีที่สุดคือ การเป็นตัวแทนของบิดามารดา เช่น การสอนให้เด็กมีวินัย ผู้ใหญ่ต้องแสดงความมีวินัยให้เด็กดูก่อน ซึ่งวินัยไม่อาจสร้างให้มีในบุคคลได้ภายในวันเดียว ดังนั้น การสร้างวินัยต้องเริ่มเมื่อเด็กลืมตาดูโลกเลยทีเดียว เพราะวินัยที่ดีเมื่อเกิดกับเด็กแล้วจะติดตัวไปจนโต และกลายเป็นส่วนของมโนธรรมประจำใจไปตลอด (พรหมทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ 2530: 38, สุภัตรา สุภาพ 2534: 28-29, นวลศิริ เปาโรหิตย์ 2534: 6)

พฤติกรรมของบุคคลแต่ละคนนั้น ได้รับการสร้างและควบคุมจากองค์ประกอบของสังคม และกฎข้อบังคับของสังคมนั้นๆ ซึ่งกฎเหล่านี้มาจากการถ่ายทอดของสมาชิกของสังคมในรูปของการควบคุมภายในและการควบคุมภายนอก คือ

1. การควบคุมจากภายนอก (External Social Control) สมาชิกของสังคมจะแสดงพฤติกรรมตามเกณฑ์ของสังคม โดยการให้รางวัลและการลงโทษ บิดามารดาจะเป็นแหล่งแรกที่ให้การให้รางวัลและการลงโทษแก่เด็กในครอบครัว เมื่อเด็กเข้าโรงเรียนก็มีระเบียบวินัยของโรงเรียน และเมื่อออกสู่สังคมภายนอกก็จะมีกฎหมายและวัฒนธรรมประเพณีของสังคมเป็นสิ่งที่ควบคุม

2. การควบคุมจากภายใน (Internal Social Control) คือแรงผลักดันต่างๆ ทางสังคมและค่านิยมรวมตลอดไปถึงพื้นฐานการยอมรับของสังคม ความภูมิใจส่วนบุคคล และความรู้สึกผิดชอบในแต่ละบุคคล จะซึมซาบเข้าไปในจิตใจของบุคคลและพฤติกรรมของบุคคลนั้นๆ จะอยู่ภายใต้อิทธิพลของแรงควบคุมภายใน

จากที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า กระบวนการสังคมประกิต โดยเฉพาะสถาบันครอบครัว เป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคม โดยอาศัยการเป็นตัวแทนที่ดีของบิดามารดา การอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้องวิธี เพื่อที่จะสร้างให้เยาวชนในชาติเป็นคนที่มีวินัยในตนเอง เพื่อพัฒนาชาติต่อไป

ลักษณะของวัยรุ่น

วัยรุ่น (Adolescent) เป็นวัยคาบเกี่ยวระหว่างเด็กและผู้ใหญ่ วัยนี้เด็กจะสับสนในบทบาทและหน้าที่ และการกระทำของตนเอง เนื่องจากวัยนี้จะมีพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาแตกต่างไปจากวัยเด็ก แต่ในขณะเดียวกันความคิดความต้องการบางอย่างก็ยังไม่เหมือนผู้ใหญ่ ทำให้วัยรุ่นเกิดการสับสนในบทบาทหน้าที่ของตนเอง เป็นวัยที่มีประสบการณ์ปัญหาต่างๆ ในแง่ของความสัมพันธ์กับเด็ก ผู้ใหญ่และวัยรุ่นด้วยกัน เป็นวัยที่มีอารมณ์ร่าเริงแรง จับใจ ต้องการให้มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจึงมีคนเรียกวัยรุ่นว่าเป็นวัยของความกดดันและวัยของพายุ เป็นวัยที่ต้องการความช่วยเหลือ แนะนำในการปฏิบัติตัวเพราะเด็กวัยนี้ยังขาดประสบการณ์ความรู้รอบคอบ ความรอบรู้ก็มาก ถ้าผู้ใหญ่ให้ความช่วยเหลือแนะนำอย่างถูกต้องและเหมาะสม เด็กก็จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ทำได้ง่าย วัยรุ่นมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วทั้งด้านร่างกาย และบุคลิกภาพ จากทฤษฎีวิวัฒนาการของฟรอยด์ วัยรุ่นอยู่ในช่วงพัฒนาการทางเพศ (Genital Stage) วัยรุ่นจะมีความสนใจในเพศตรงข้าม ต้องการมีเพศสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม ต้องการอิสระ จากการพึ่งพาของบิดา มารดา วัยรุ่นจะมีอารมณ์ฉุนเฉียว เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของระบบสรีระของเด็กวัยรุ่นทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ มักมีอารมณ์ฉุนเฉียว โกรธง่าย เกิดความเครียด วิตกกังวล และคับข้องใจ นอกจากนี้อีริคสัน กล่าวว่าวัยรุ่นอยู่ในระยะของการพัฒนา ความมีเอกลักษณ์กับความสับสนในเอกลักษณ์ การที่สังคมไม่กำหนดบทบาทที่แน่นอนในระยะวัยรุ่น ทำให้เกิดความสับสนในบทบาทหน้าที่ของตนเองและความสับสนนี้จะนำไปสู่การขัดขวางพัฒนาการเกี่ยวกับความคิดรวบยอดของตนเอง และการหาเอกลักษณ์ซึ่งเป็นงานพัฒนาการที่สำคัญในระยะวัยรุ่น และในวัยรุ่นนี้มีการปรับตัวมาก เพราะต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และประสบการณ์ เช่น ปรับตัวต่อรูปร่างที่เปลี่ยนแปลง ปรับตัวเข้ากับสังคมผู้ใหญ่ เพื่อน หรือเพศตรงข้าม และในการวางแผนชีวิตในอนาคต สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความกังวล เครียด ไม่ประสบความสำเร็จในการปรับตัว ทำให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ เช่น ปัญหาทางอาชญากร ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาทางเพศ (ประไพพรรณ ภูมิวุฒิสาร 2530: 159)

สังคมแต่ละแห่งกำหนดระยะวัยรุ่นไม่เท่ากัน สำหรับในสังคมไทยระยะวัยรุ่น จะเริ่มตั้งแต่เด็กเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย คือ ฮอโมนในร่างกายเริ่มเข้ามามีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเพศตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายด้านอื่นๆ อยู่ในช่วงประมาณอายุ 13 ปี

ส่วนระยะที่สิ้นสุดวัยรุ่น คือ ระยะที่เด็กจบการศึกษา เริ่มมีงานทำเป็นอิสระทางเศรษฐกิจจากบิดาและมารดา ซึ่งระยะนี้อยู่ในช่วงอายุประมาณ 21 ปี ดังนั้นจึงแบ่งระยะวัยรุ่นออกเป็น 3 ระยะ คือ

1. ระยะวัยรุ่นตอนต้น ระยะนี้เป็นระยะที่เด็กเริ่มเข้าสู่วัยรุ่น วัยรุ่นระยะนี้เป็นช่วงของการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพร่างกายที่เปลี่ยนไป พฤติกรรมของเด็กวัยรุ่นระยะนี้มุ่งเข้าหาตัวเอง มีความสนใจในรูปร่างของตน

2. ระยะวัยรุ่นตอนกลาง ช่วงอายุประมาณ 15-18 ปี วัยรุ่นระยะนี้เป็นระยะที่ผ่านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้แล้ว เด็กระยะนี้จะมุ่งความสนใจเพื่อค้นหาเอกลักษณ์แห่งตน พฤติกรรมของวัยรุ่นระยะนี้ชอบอิสระ ชอบทดลอง และต้องการเป็นตัวของตัวเอง โดยมีทัศนคติ และค่านิยมของตนเองตลอดจนมีการวางแผนในอนาคต

3. ระยะวัยรุ่นตอนปลาย อยู่ในช่วงอายุประมาณ 18-21 ปี เป็นระยะที่เด็กวัยรุ่นเริ่มจัดรูปแบบของตนเอง รู้จักตนเอง สามารถเชื่อมโยงบทบาทหน้าที่ของตนเองให้เข้ากับสังคมใหม่ที่ตนอยู่ รู้คุณค่าของชีวิตและสร้างจุดมุ่งหมายของชีวิต

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยศึกษานักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงวัยรุ่นตอนกลาง ซึ่งระยะนี้เด็กจะผ่านการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้แล้ว เด็กจะมุ่งความสนใจเพื่อค้นหาเอกลักษณ์แห่งตน มีความเป็นตัวของตัวเอง โดยมีทัศนคติและค่านิยมของตนเองตลอดจนมีการวางแผนในอนาคต (ประไพพรรณ ภูมิวิไลสาร 2530: 164-165) นอกจากนี้เด็กวัยรุ่นตอนกลางเริ่มมีบุคลิกภาพคงที่ในระดับต่างๆ กัน (ดวงเดือน พันธมนาวิน 2527: 64) นอกจากนี้จะเห็นว่าปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในวัยรุ่นนั้น เช่น การหนีโรงเรียน หนีจากบ้าน ปล้นลักขโมย เป็นต้น เป็นปัญหาที่เกิดจากครอบครัวและสภาพแวดล้อมในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะบิดามารดาที่ไม่มีเวลาอบรมดูแลบุตรหลานเท่าที่ควร เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจ ความยากจน สภาพเหลื่อมล้ำของคนรวยกับคนจน (อมรา พงศาพิชญ์ 2531: 56) แต่ไม่กระทำตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกแล้ว การอบรมสั่งสอนนั้นย่อมไม่มีผลต่อลูก โดยเฉพาะในด้านความมีระเบียบวินัย เนื่องจากปัญหาต่างๆ ในสังคมปัจจุบันนี้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ชยะมูลฝอย น้ำเน่า การจราจร ฯลฯ เป็นปัญหาเกี่ยวกับการไม่มีระเบียบวินัยของคน ในสังคมซึ่งอยู่ร่วมกัน ถ้าบิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกตั้งแต่เด็กๆ แล้ว ผู้วิจัยหวังว่าปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการขาดระเบียบวินัยจะลดน้อยลง ในอนาคต ดังนั้นผู้วิจัยจึงเล็งเห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาเยาวชนไทย ใน

ปัจจุบันนี้การสร้างวินัยในตนเองจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นมากที่สุด และบุคคลที่มีอิทธิพลต่อการสร้างวินัยในตนเองให้เกิดขึ้นกับวัยรุ่น ก็คือบิดามารดาของเขาตนเอง ผู้วิจัยจึงได้สนใจศึกษาวิจัยในประเด็นนี้

องค์ประกอบของวินัยในตนเองของวัยรุ่น

วินัยในตนเองของแต่ละคนนั้นจะแตกต่างกันขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่างๆ คือ ปัจจัยพื้นฐานด้านครอบครัว และปัจจัยเกี่ยวกับเด็ก โดยปัจจัยด้านพื้นฐานครอบครัวนั้น สามารถแยกออกเป็นด้านตัวแบบที่เด็กจะเลียนแบบลักษณะวินัยในตนเองจากบิดามารดา โดยเฉพาะบิดามารดาที่มีอิทธิพลต่อบุตรในฐานะ เป็นตัวอย่าง ให้เด็กเลียนแบบซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการฝึกวินัยในตนเอง (Hurlock 1984: 393, Schell and Hall 1983: 318, Bandura 1986, นวลศิริ เป่าโรหิตย์ 2534: 34 และดวงเดือน พันธุนาวิน 2527: 65-66) โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ โดยการสังเกตและการเรียนรู้จากการกระทำโดยอาศัยตัวแบบและอิทธิพลของตัวแบบตามแนวคิดทฤษฎีปัญหาทางสังคมของแบนดูรา

องค์ประกอบที่สำคัญทางด้านพื้นฐานครอบครัวอีกองค์ประกอบหนึ่งคือ การอบรมเลี้ยงดู ซึ่งการอบรมเลี้ยงดูเป็นการให้ความรู้ ประสบการณ์ เป็นการวางแผนการอยู่ในสังคมให้กับเด็ก โดยมีวิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบต่างๆ ที่ใช้ในการฝึกวินัยในตนเอง ที่สำคัญคือ การอบรมเลี้ยงดูแบบสนับสนุน แบบใช้เหตุผล แบบลงโทษ ทางจิตมากกว่าทางกาย ซึ่งการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัว บิดามารดาจะต้องเข้าใจและนำมาปฏิบัติอย่างถูกวิธี (Hurlock 1984: 402, Schell and Hall 1983: 319, Grusec 1988: 171, Berk 1989: 601, นันทิตา ศักดิ์อุดม 2523, วิภาห์วันมุลสถาน 2523, ดวงเดือน พันธุนาวิน 2527: 65) โดยการอบรมเลี้ยงดูเป็นการวางกฎเกณฑ์พฤติกรรมของบิดามารดา ซึ่งพฤติกรรมนั้นจะถูกสร้างจากสังคมที่อยู่อาศัย โดยผ่านกระบวนการสังคมประกิต ซึ่งเทคนิคในการสร้างวินัยในตนเองให้บุตรนั้นขึ้นอยู่กับวิธีการเลี้ยงดูบุตรเป็นส่วนสำคัญ (พรรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ 2530: 36, ประไพพรรณ ภูมิวิสิสาร 2530: 187-188)

นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมต้องอาศัยความพร้อมทางปัญญาร่วมด้วย ซึ่งในแต่ละบุคคลแตกต่างกัน ในด้านโครงสร้างทางปัญญานั้นมีความจำเป็นใน

กระบวนการเรียนรู้ ทั้งการเรียนรู้จากการสังเกตและการเรียนรู้จากการกระทำ จากทฤษฎี ปัญหาทางสังคมของแบนดูรานั้น แบนดูราได้เสนอทฤษฎีว่า พฤติกรรมของบุคคลเกิดจากปฏิสัมพันธ์ ระหว่าง พฤติกรรม ปัญหาและองค์ประกอบส่วนบุคคลอื่นๆ และสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ความพร้อมทางปัญญาย่อมมีความสำคัญต่อการเป็นตัวแบบและการเลียนแบบ นอกจากนี้การศึกษาก็ เป็นกลไกที่สำคัญอันหนึ่งของกระบวนการสังคมประกิต และระดับการศึกษาของแต่ละบุคคลเป็น เครื่องหมายที่สำคัญ และมีบทบาทสำคัญในกระบวนการสังคมประกิต (พรณทิพย์ 2530: 37) ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปได้ว่า ระดับการศึกษาของบิดามารดา เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกองค์ประกอบ หนึ่ง

ในด้านเกี่ยวกับเด็กนั้นมีความแตกต่างในแต่ละบุคคล ทั้งด้านโครงสร้างทางร่างกาย และโครงสร้างทางปัญญา ทำให้การสร้างเสริมวินัยในตนเองของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน เนื่องจากความพร้อมทางปัญญาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเลียนแบบ (Bandura 1986: 347) โดยเฉพาะในเด็กผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นตัวบ่งบอกความสำเร็จหรือความล้มเหลวระดับหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากการกระทำที่อาศัยความสามารถของสมอง ในการที่บุคคลจะสามารถพัฒนาวินัย ในตนเอง และความแตกต่างทางโครงสร้างของร่างกาย คือ เพศ ทั้งเพศชายและเพศหญิง ทำให้ความต้องการทางอารมณ์ สังคม และความสนใจต่างๆ แตกต่างกัน บรรทัดฐานทางสังคมเป็นผู้กำหนดบทบาททางเพศให้เพศชายและเพศหญิงมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ต่างกัน (Hurlock 1984: 403, Bandura 1986: 347, Grusec 1988: 293)

นอกจากนี้ลักษณะบุคลิกภาพด้านความเชื่อของแต่ละบุคคลคือ ความเชื่อในอัตลิติตและ ปรลิติต มีผลต่อพฤติกรรมที่แสดงออกของแต่ละบุคคลและมีอิทธิพลต่อการควบคุมตนเอง โดยเฉพาะบุคคลที่มีความเชื่อในอัตลิติตสูงจะมีความสามารถในการควบคุมตนเองมากกว่าบุคคลที่มีความเชื่อในปรลิติต (Rotter 1985: 180, Bandura 1986: 348, กรุณา กิจชยัน 2517: 1) พวกที่มีความเชื่อในอัตลิติตทั้งชายและหญิงมีสติควบคุมอารมณ์ทุกข์ ได้ดีกว่าพวกที่มีความเชื่อในปรลิติต นอกจากนี้พวกที่มีความเชื่อในอัตลิติตยังมีการปรับตัวที่ดีกว่า มีความอดทนมากกว่า มีความวิตกกังวลและการพึ่งพาผู้อื่นน้อยกว่าพวกที่มีความเชื่อในปรลิติต (Bryant 1981: 4954-B, Welker 1982: 7328 -A)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ผู้วิจัยจึงขอสรุปองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อวินัยในตนเองของวัยรุ่น ซึ่งใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. วินัยในตนเองของบิดา มารดา
2. การอบรมเลี้ยงดู
3. ความเชื่อในอัตลัษิตและปรลัษิต
4. ระดับการศึกษาของบิดาและมารดา
5. ผลลัษิตทางการเรียน
6. เพศ

องค์ประกอบที่ 1 วินัยในตนเองของบิดามารดา

เป็นองค์ประกอบที่สำคัญองค์ประกอบหนึ่ง ดังที่ Hurlock (1984: 393) Schell and Hall (1983: 318) Bandura (1986: 335) ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2527: 65) และนวลศิรี เปาโรหิตย์ (2534: 34) อธิบายว่า บิดามารดาควรเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับบุตรจะเป็นการเสริมสร้าง และพัฒนาวินัยในตนเองให้เกิดขึ้น โดยที่จะต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ตนเองสร้างขึ้น หรืออบรมสั่งสอนบุตรอย่างสม่ำเสมอ การที่บิดามารดาเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านวินัยในตนเองแก่บุตรนั้น ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้จากการสังเกตการกระทำ และอิทธิพลของตัวแบบ ตามแนวคิดทฤษฎีปัญญาทางสังคม และการเกิดวินัยในตนเองนั้นเกิดจากการเลียนแบบลักษณะการควบคุมตนเองของบิดามารดา ดังที่ เชียร์ (อ้างถึงใน ดวงเดือน พันธุมนาวิน 2527: 65) ได้รายงานผลการศึกษาดังกล่าวการทำตามคำสั่งของเด็กนั้น โดยใช้วิธีการต่างๆ ผลการสัมภาษณ์มารดา ปรากฏว่า เด็กที่ทำตัวเทียบเคียงกับมารดามาก จะเป็นเด็กที่ทำตามคำสั่งของผู้วิจัยมากกว่าเด็กที่เทียบเคียงกับมารดาน้อย

อิทธิพลของผู้เลี้ยงดูเด็ก คือ การปลูกฝังการทำความดีด้วยการทำตนเป็นตัวอย่าง และให้คำแนะนำแก่เด็ก อีกด้านคือ การลงโทษเมื่อเด็กทำผิดและให้รางวัลเมื่อเด็กทำดี การวิจัยที่ศึกษาพฤติกรรมของบุคคลที่สะท้อนให้เห็นถึงวินัยในตนเองของบุคคลนั้นคือ การศึกษาความสามารถในการต้านทานสิ่งยั่วยุใจ เช่น การไม่โกง การทำตามกฎ การทำตามคำสั่ง การไม่ก้าวร้าว การเอื้อเฟื้อ เป็นต้น การวิจัยความสามารถในการควบคุมตน ได้ศึกษาอิทธิพลของการมีและไม่

มีตัวแบบ และอิทธิพลของตัวแบบที่มีลักษณะต่างๆ คือ ตัวแบบน่าเชื่อถือ และไม่น่าเชื่อถือ ตัวแบบพูดและกระทำสอดคล้อง หรือขัดแย้งกันและสุดท้ายคือ ตัวแบบได้รับผลดีหรือผลเสียที่กระทำพฤติกรรมนั้น การมีตัวแบบนั้นสามารถที่จะเพิ่มพฤติกรรมที่พึงประสงค์และลดพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ได้ การเลียนแบบผู้อื่นนั้นเกิดในเด็กเล็กๆ จนกระทั่งคนชรา ฉะนั้นการจัดให้บุคคล ได้สังเกตเห็นการกระทำของผู้อื่นย่อมเป็นเหตุให้บุคคลเลียนแบบได้เสมอ เด็กจะทำผิดมากขึ้นเมื่อมีตัวแบบทำผิดมากกว่าเมื่อไม่มีตัวแบบ เช่น การวิจัยเด็กชาย ม.ศ. 1 และ 2 ในกรุงเทพฯ จำนวน 300 คน พบอย่างเด่นชัดว่าวัยรุ่นไทยที่มีตัวแบบกระทำดี จะโกงในการเล่นเกมน้อยกว่าไม่มีตัวแบบ (ดวงเดือน พันธมนาวิน 2527: 65) และจากการศึกษาของ Brown, Dixon and Hudson (1982: 1111-1117) ศึกษาถึงผลของตัวแบบที่มีต่อการเลียนแบบการหัวเราะของนักศึกษา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาในวิทยาลัย จำนวน 40 คน โดยผู้วิจัยจัดสภาพการณ์ไว้ 3 สภาพการณ์ สภาพการณ์ที่ 1 ในขณะที่นักศึกษากำลังอ่านหนังสือการ์ตูนให้ตัวแบบซึ่งก็อ่านหนังสือการ์ตูนอยู่ด้วยแสดงอาการขบขันต่อหนังสือการ์ตูนที่กำลังอ่านนั้น โดยการหัวเราะ สภาพการณ์ที่ 2 จัดเหมือนสภาพการณ์ที่ 1 และเพิ่มจำนวนตัวแบบเป็น 2 คน สภาพการณ์ที่ 3 ไม่มีการเสนอตัวแบบใดๆ ผลปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างที่สังเกตเห็นตัวแบบหัวเราะจะหัวเราะมากกว่า แต่จำนวนตัวแบบไม่มีผลกระทบต่อจำนวนของผู้หัวเราะ และงานวิจัยที่เกี่ยวกับตัวแบบในการลดพฤติกรรม การวิจัยของ Bandura and Barb (1973: 1-9) ศึกษาผลของตัวแบบในการลดความกลัวของบุคคลที่กลัวอายุระหว่าง 16-54 ปี จำนวน 66 คน โดยแบ่งผู้ทดลองเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มที่ 1 ให้ชมตัวแบบที่เป็นเด็กชายและหญิงแสดงการปะทะสัมพันธ์กับงู โดยไม่หวาดกลัว กลุ่มที่ 2 ให้ชมตัวแบบที่เป็นผู้ใหญ่ทั้งชายและหญิง แสดงการปะทะสัมพันธ์กับงู โดยไม่หวาดกลัว กลุ่มที่ 3 ไม่มีตัวแบบ ผลปรากฏว่า กลุ่มที่ 1 และกลุ่มที่ 2 มีพฤติกรรมกลัวงูลดลงกว่ากลุ่มควบคุม และกลุ่มที่ 1 กับกลุ่มที่ 2 ไม่มีความแตกต่างกัน

นอกจากนี้ตัวแบบที่น่าเชื่อถือ ขึ้นอยู่กับลักษณะบางประการของตัวแบบ เช่น อายุที่แก่กว่า มีความเด่นชัด มีความสามารถสูงกว่าผู้อื่น เป็นคนที่มีจิตใจสูง รู้จักควบคุมตนเอง ไม่ต้องมีการควบคุมจากภายนอก ตัวแบบเหล่านี้จะสามารถชักจูงใจผู้อื่นให้ทำตามตนได้มากกว่าบุคคลที่มีลักษณะตรงข้าม (Bandura 1986: 51-54, ดวงเดือน พันธมนาวิน 2527: 65)

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยเกี่ยวกับความสอดคล้องของคำพูดกับการกระทำของตัวแบบ เช่น การเพิ่มพฤติกรรมการทำดี ดึงการศึกษาของ Grusec and Skubiski (1970: 352-359) ได้ทำการทดลองในเด็กชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และปีที่ 5 โดยให้เด็กอยู่ภายใต้สภาพการณ์ 3 สภาพการณ์ คือ สภาพการณ์แรก ให้ตัวแบบเล่นเกมสลับและนำของที่ได้ไปให้เด็กยากจนครึ่งหนึ่ง สภาพการณ์ที่ 2 ตัวแบบเล่นเกมสลับและพูดสนับสนุนให้แบ่งของให้เด็กยากจนครึ่งหนึ่งแต่ตัวแบบไม่ได้กระทำ สภาพการณ์ที่ 3 เป็นกลุ่มควบคุมไม่มีตัวแบบ ผลการวิจัยพบว่า เด็กในสภาพการณ์ที่มีตัวแบบแสดงพฤติกรรมแบ่งปันจะแบ่งปันมากกว่าเด็กในอีกสองสถานการณ์ นอกจากนี้ กลูเสค และคณะ (Grusec, et al. 1978: 920-923) ศึกษาเกี่ยวกับตัวแบบที่กระทำและพูดสอดคล้องกับการกระทำ และตัวแบบที่พูดโดยไม่กระทำ โดยศึกษาในเด็กชายและเด็กหญิงอายุ 8-10 ปี โดยแบ่งเป็น 2 สภาพการณ์คือ ตัวแบบกระทำการบริจาคและตัวแบบไม่กระทำการบริจาค ผลการวิจัย พบว่า เด็กที่เห็นตัวแบบบริจาคและชักชวนให้บริจาคจะมีการบริจาคมากกว่าเด็กในสภาพการณ์ที่ตัวแบบไม่กระทำแต่ชักชวนให้บริจาค และ Brown, et al. (1989: 8-10) ได้ศึกษาพบว่า เด็กจะทำตามที่ตัวแบบกระทำและพูดชักชวนร่วมด้วยมากกว่าตัวแบบที่พูดชักชวนแต่ไม่กระทำเป็นตัวอย่าง ซึ่งผลการวิจัยเหล่านี้มีความสำคัญและเป็นข้อเตือนใจให้เห็นว่า บิตามารดาที่ให้การอบรมสั่งสอนนั้น จะไม่ก่อให้เกิดผลต่อการกระทำของเด็กมากเท่ากับการแสดงพฤติกรรมเป็นตัวแบบแก่เด็ก ซึ่งสอดคล้องกับ คิมยองและคณะ (Kim-Young OK, Stevens, JR. 1987: 204-206) ได้ศึกษาพบเช่นเดียวกันว่า หนทางสำคัญที่พ่อแม่และครูจะกระทำให้เด็กพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ได้ คือ การมีตัวแบบ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญของการเป็นตัวแบบในการแสดงพฤติกรรมต่างๆ ของบิตามารดาแก่บุตร ทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจ โดยเฉพาะการกระทำตามที่ตนอบรมสั่งสอนบุตร โดยเฉพาะในด้านปลูกฝังวินัยในตนเอง ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าตัวแบบด้านวินัยในตนเองของบิตามารดามีความสัมพันธ์กับวินัยในตนเองของบุตร และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญองค์ประกอบหนึ่ง

องค์ประกอบที่ 2 การอบรมเลี้ยงดู

การที่บุคคลจะมีวินัยในตนเองได้นั้น ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของครอบครัวเป็นสำคัญ โดยเฉพาะ บิตามารดา ซึ่งเป็นผู้วางรากฐานทางสังคม เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตร โดยเฉพาะวิธีการอบรม



เลี้ยงดูของบิดามารดา มีผลต่อความมีวินัยในตนเอง (Hurlock 1984: 402 Schell and Hall 1983: 319, Berk 1989: 601, บัณฑิตา คักคือตม 2523, วิวาห์วัน มูลสถาน 2523)

การอบรมเลี้ยงดูของบิดา มารดา เป็นการให้ความรู้ประสบการณ์เป็นการวางแผนการอยู่ในสังคมให้กับเด็ก ทั้งนี้เพราะบ้านเป็นสถานที่แห่งแรกที่เด็กได้เรียนรู้ทักษะทางสังคม และความต้องการที่จะเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมกับผู้อื่น (Zimbardo 1977: 59) ซึ่ง ไรท์ (Wright 1981: 39) ให้ความหมายการอบรมเลี้ยงดูว่า หมายถึง การปฏิบัติของบิดา มารดา หรือผู้ปกครองที่มีต่อเด็กใน 4 ด้าน คือ การควบคุม การเป็นตัวอย่างแก่เด็ก การให้รางวัล และการลงโทษ ซึ่งอิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดูมีผลต่อพัฒนาการของเด็กในหลายๆ ด้าน บุคคลิกภาพโดยส่วนรวมของคนเรานั้น ส่วนใหญ่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการอบรมเลี้ยงดูทางบ้าน รวมทั้งประสบการณ์ต่างๆ ที่คนเราได้รับตั้งแต่วัยทารก วัยเด็ก แม้เมื่อเจริญวัยขึ้นบุคคลผู้นั้นจะมีประสบการณ์มากขึ้น แต่ประสบการณ์เหล่านั้นไม่ได้มีอิทธิพลลึกซึ้ง ไปจนถึงประสบการณ์เดิมอันเป็นรากฐานที่สะสมมาตั้งแต่ครั้งเยาว์วัย (ละม้ายเมศ 2510 อ้างถึงใน นิภาพรรณ แก่นคง 2532: 48)

จรรยา สุวรรณทัต (2524: 134-137) ได้ให้ลักษณะเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูว่า หมายถึง การที่ผู้ใกล้ชิดเด็กมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับเด็กทั้งทางด้านคำพูดและการกระทำ ซึ่งเป็นการสื่อความหมายต่อเด็กทั้งทางด้านความรู้สึกและอารมณ์ของผู้กระทำ ตลอดจนเป็นทางให้ผู้เลี้ยงดูสามารถจะให้รางวัลและลงโทษได้ นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสให้เด็กได้ดูแบบอย่างการกระทำของผู้เลี้ยงดูตนด้วย ส่วนการที่ผู้เลี้ยงดูจะส่งเสริมหรือขัดขวางลักษณะหรือพฤติกรรมใดๆ ของเด็กย่อมขึ้นอยู่กับความนิยมของสังคม หรือของกลุ่มที่เขาเป็นสมาชิกอยู่ ถ้าผู้เลี้ยงดูมาจากกลุ่มหรือส่วนของสังคมที่แตกต่างกัน จะทำให้วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกันไปได้ด้วย ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับความเชื่อ ลักษณะนิสัยและความเคยชินของคนในกลุ่มต่างๆ ซึ่งแตกต่างกันไป

ในต่างประเทศได้มีการศึกษาเกี่ยวกับการฝึกวินัยในเด็ก ซึ่งเริ่มจากครอบครัวอย่างกว้างขวาง ได้แก่ การศึกษาของบัมรินด์ (Baumrind 1973 อ้างถึงใน Grusec 1988: 171) ศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ที่ควบคุมและเข้มงวด และควบคุมโดยการลงโทษ การควบคุมของพ่อแม่ไม่ได้วัดจากทัศนคติต่อการลงโทษที่จำกัดหรือก้าวร้าว แต่วัดจากวินัยที่เข้มงวด

โดยดูจากกิจกรรมของเด็กที่อยู่ในกฎข้อบังคับอย่างสม่ำเสมอ และความรู้สึกของเด็กที่ถูกควบคุมพฤติกรรม ซึ่งแบ่งพฤติกรรมระหว่างพ่อแม่และเด็กออกเป็น 3 ลักษณะคือ แบบ Authoritarian แบบ Authoritative พบว่า พ่อแม่ที่มีลักษณะ Authoritarian มีลักษณะควบคุมสูง ทำให้เกิดการสูญเสียความเป็นอิสระของตัวเด็กเอง โดยเฉพาะเด็กชาย (Baumrind 1971 อ้างถึงใน Grusec 1988: 172) ส่วนพ่อแม่ที่มีลักษณะ Authoritative จะชี้แนะกิจกรรมสำหรับเด็กอย่างมีเหตุผลรวมทั้งปัญหาที่อาจเกิดขึ้น มีการตั้งมาตรฐานของความประพฤติ การยอมรับกฎเกณฑ์ที่มีเหตุผล แต่เคารพในความสามารถและความแตกต่างของเด็ก การสอนวินัยจะเป็นลักษณะที่มีบรรยากาศอบอุ่น มีความรักต่อกันซึ่งจะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการของวินัยในตนเองเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ เฮอร์ลอค (Hurlock 1984: 496-497) ได้กล่าวถึง เจตคติของบิดา มารดามีผลต่อการอบรมเลี้ยงดูบุตร ซึ่งจะมีผลต่อบุคลิกภาพของบุตร ดังนี้

1. การปกป้องบุตรเกินไป (Overprotection) บิดา มารดา ที่มีเจตคติแบบนี้จะให้ความดูแลเอาใจใส่และควบคุมบุตรมากเกินไป ซึ่งจะทำให้บุตรเป็นคนที่ต้องพึ่งผู้อื่น ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง และมีความซับซ้อนใจ
2. การผ่อนปรน (Permissiveness) บิดา มารดาจะให้โอกาสแก่บุตรได้ทำสิ่งที่เขาต้องการ ควบคุมบ้างเล็กน้อย บิดามารดาใช้เหตุผล ซึ่งจะทำให้บุตรเป็นคนเจ้าความคิด มีความเชื่อมั่นในตนเอง ปรับตัวได้ดี และมีความคิดสร้างสรรค์
3. การตามใจ (Indulgence) เป็นการปล่อยตามสบายมากเกินไปซึ่งจะทำให้บุตรเห็นแก่ตัว เรียกร้องความสนใจ ชอบเรียกร้องราคา และมีความบกพร่องในการปรับตัว
4. การไม่ยอมรับ (Rejection) บิดา มารดาไม่ให้ความสนใจในความเป็นอยู่ของบุตร หรือเรียกร้องจากบุตรมากเกินไป และเกลียดชังบุตร จะทำให้บุตรขุ่นเคืองไม่มีความสุข ซับซ้อนใจ หงุดหงิด และเกลียดคนอื่น ๆ
5. การยอมรับ (Acceptance) บิดามารดาให้ความสนใจและความรักแก่บุตรอย่างชัดเจน จัดเตรียมสิ่งต่างๆ สำหรับการพัฒนาความสามารถของบุตร พิจารณาถึงความสนใจของบุตรด้วย ซึ่งจะทำให้บุตรปรับตัวเข้ากับสังคมได้ดี ให้ความร่วมมือเป็นมิตร มีอารมณ์มั่นคง เชื่อสัตย์ และร่าเริง

6. การควบคุมจนเกินไป (Domination) บุตรที่ถูกควบคุมเกินไปจะเป็นคนเชื่อสัจย์ สุภาพ และตระหนี่ถี่ถ้วน แต่มักจะเป็นคนขี้อาย หัวอ่อน เป็นคนยอมจำนน อ่อนไหวและมีแนวโน้มที่จะพัฒนาความรู้สึกผิด และความรู้สึกทรมาน

7. การยอมตามบุตร (Submission to Child) บิดามารดาประเภทนี้จะยอมให้บุตรใช้อำนาจกับตนและบุคคลในบ้าน บุตรจะทำตัวเป็นเจ้าของของบิดา มารดา บุตรเรียนรู้ที่จะต่อต้านอำนาจ และพยายามที่จะเป็นนายของคนทุกๆ ไป

8. การให้ความสำคัญ (Favoritism) บิดามารดาจะรักและตามใจบุตรคนที่ตนเองให้ความสำคัญมากกว่าบุตรคนอื่นๆ บุตรมักจะบอชยอบิดามารดา แต่จะก้าวร้าวและใช้อำนาจกับพี่น้องน้องๆ

9. การคาดหวังในตัวบุตร (Parental Ambitions) บิดามารดาที่คาดหวังในตัวบุตรสูง เมื่อบุตรทำไม่ได้ตามความคาดหวัง ก็จะทำให้บุตรเป็นคนขุ่นเคือง ไม่ยอมรับความสามารถของตนเอง การตำหนิของบิดามารดาเกี่ยวกับความไม่ประสบความสำเร็จของบุตรจะทำให้บุตรรู้สึกทรมาน ซึ่งจะส่งผลให้บุตรพัฒนาความรู้สึกไม่เพียงพอ

ประเภทและลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู

จากการวิจัยที่ผ่านมา นักจิตวิทยาได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูออกเป็นหลายรูปแบบ บางประเภทมีลักษณะตรงกันข้าม และบางประเภทมีลักษณะความเกี่ยวข้องกันจนดูเหมือนว่าเป็นการอบรมเลี้ยงดูประเภทเดียวกัน ดังนั้นลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่นักจิตวิทยา หลายท่าน ได้แบ่งไว้มีลักษณะใกล้เคียงกันดังนี้

เออร์ลอค (Hurlock 1984: 402-403) ได้แบ่งรูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเป็น 3 แบบดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย (Democratic Rearing) หมายถึง การอบรมเลี้ยงดูที่บุตรรู้สึกว่าเป็นบิดามารดาปฏิบัติต่อตนอย่างยุติธรรม บิดา มารดา มีความอดทนไม่ตามใจจนเกินไป และเข้มงวดกวดขันจนเกินไป ยอมรับความสามารถและความคิดเห็นของบุตร ให้ความร่วมมือแก่บุตรตามโอกาสอันควร

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน (Autocratic Rearing) หมายถึง การอบรมเลี้ยงดูที่บุตรรู้สึกว่ามีบิดามารดาก้าวร้าวเรื่องส่วนตัวของตน ยับยั้งการก้าวร้าว ทำให้ตนเองรู้สึกผิดเมื่อแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ถูกบังคับให้ทำตามความต้องการของบิดามารดา และบิดามารดาใช้คำพูดที่ทำให้ตนเองรู้สึกอับอาย

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย (Laissez-faire Rearing) หมายถึง การอบรมเลี้ยงดูที่บุตรรู้สึกว่าตนเองได้รับการตามใจ และไม่ได้รับการเอาใจใส่ คำแนะนำช่วยเหลือจากบิดามารดาเท่าที่ควร

ฮาวีแลนด์ และสคาร์บอร์ฟ (Haviland and Scargorough 1981: 176-179) ได้แบ่งรูปแบบของการอบรมเลี้ยงดูตามแนวของ เอลเดอร์ (Elder) ไว้ดังนี้

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน (Autocratic Rearing) หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดามีอำนาจเหนือบุตร ใช้เหตุผลของตนเองเป็นใหญ่ ไม่รับฟังความคิดเห็นของบุตร ไม่ค่อยให้ความอบอุ่นหรือเป็นกันเอง และต้องการให้บุตรเชื่อฟังในระเบียบคำสั่งของตนอย่างเคร่งครัด โดยชอบวางเกณฑ์ให้ปฏิบัติตาม

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล ประชาธิปไตย (Democratic Rearing) หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดาไม่ใช้อำนาจบังคับบุตร บิดามารดาจะต้องชี้แจงเหตุผลให้บุตรทราบทุกครั้ง ในการสนับสนุนหรือห้ามปรามการกระทำใดๆ ของบุตรพร้อมทั้งส่งเสริมให้บุตรได้แสดงความคิดเห็นหรือได้ถามไปด้วย บุตรมีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นในเรื่องของครอบครัวได้ แต่อำนาจในการตัดสินใจอยู่ที่บิดามารดา

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบเสมอภาคในครอบครัว (Equalitarian Rearing) หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตรได้รับการปฏิบัติจากครอบครัวในฐานะเพื่อน หรือผู้ใหญ่ในวัยเดียวกันกับบิดามารดา บุตรจะได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมปรึกษาหารือให้ข้อเสนอแนะและรับผิดชอบเรื่องในครอบครัวเท่าเทียมกับบิดามารดา บุตรมีโอกาสใช้ความสามารถและตัดสินใจด้วยตัวเองอย่างเต็มที่ โดยที่บิดามารดายอมรับในการตัดสินใจการกระทำนั้น

4. การอบรมเลี้ยงดูแบบยอมตามใจบุตร (Permissive Rearing) หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดาเอาอกเอาใจบุตร ปล่อยให้บุตรทำอะไรทุกอย่างตามใจชอบ ยอมตามบุตร ไม่ขัดใจ ไม่กล่าวทักท้วงหรือบังคับบุตร

5. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย (Laissez-faire Rearing) หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่บุตรไม่ได้รับความสนใจ ความเอาใจใส่ และคำแนะนำช่วยเหลือจากบิดามารดาเท่าที่ควร มักถูกปล่อยให้ทำอะไรตามใจชอบของตน และรู้สึกว่าตนโดดเดี่ยวห่างเหินกับบิดามารดา

6. การอบรมเลี้ยงดูแบบละทิ้งปฏิเสธ (Ignoring Rearing) หมายถึง วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่บิดามารดาไม่ยอมรับ ไม่ต้องการบุตร ขาดการให้ความรักความสนใจในสวัสดิการ และพัฒนาการต่างๆ ของบุตร บิดามารดามักแสดงความโกรธเกลียดบุตรออกมาในรูปของการควบคุมบังคับ และลงโทษโดยไม่มีเหตุผล

บัมรินด์ (Baumrind 1967 อ้างถึงใน Berk 1989: 606) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู และแบ่งลักษณะการอบรมเลี้ยงดูออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. แบบเอาใจใส่ (Authoritative) เป็นลักษณะของการอบรมเลี้ยงดูที่มีความสมดุลย์ระหว่างแบบการควบคุมกับแบบปล่อยไปตามธรรมชาติ โดยพ่อแม่จะควบคุมและเรียกร้องให้ทำตามที่พ่อแม่ต้องการ แต่ในขณะเดียวกันพ่อแม่ก็ให้ความรัก ความอบอุ่น มีการติดต่อสัมพันธ์กับเด็ก มีเหตุผล และยอมรับเด็ก

2. แบบใช้อำนาจควบคุม (Authoritarian) เป็นการอบรมเลี้ยงดูที่พ่อแม่มักใช้อำนาจและออกคำสั่งให้เด็กทำตามความต้องการของตน เด็กไม่สามารถแสดงความคิดเห็นได้ ไม่ไว้เด็ก มีความห่างเหิน มีความอบอุ่นน้อย และมีการลงโทษในระดับสูง

3. แบบรักตามใจ (Permissive) พ่อแม่ที่มีการอบรมเลี้ยงดูในลักษณะนี้จะยอมรับและให้ความอบอุ่นแก่เด็ก แต่ไม่มีการประเมินหรือปรึกษากับเด็กในกรณีกระทำสิ่งต่างๆ ปล่อยให้เด็กพัฒนาไปตามธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันจะมีการปกป้องคุ้มครองในระดับสูง

สำหรับในประเทศไทย ได้มีนักศึกษานักจิตวิทยาให้ความสนใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเป็นเวลานานหลายปีแล้วเช่นกัน โดยได้ศึกษาจากแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยจากต่างประเทศ แล้วนำมาปรับให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย เช่น

จรรยา สุวรรณทัต (2513: 202-205, 2524: 134-137) ได้ศึกษาการอบรมเลี้ยงดูโดยการสัมภาษณ์พ่อแม่เกี่ยวกับการปฏิบัติตัวของพ่อแม่ต่อเด็ก ในเรื่องการให้อาหาร การ

รักษาสุขภาพ และการฝึกวินัยต่างๆ เช่น การขับถ่าย การทำความสะอาดร่างกาย การนอนหลับ การช่วยเหลือตนเอง และการปลูกฝังคุณธรรมต่างๆ การศึกษาในครั้งนี้นั้นผู้วิจัยไม่ได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูออกเป็นลักษณะต่างๆ อย่างชัดเจน แต่ก็พบว่าคนไทยในภาคต่างๆ มีแบบฉบับในการเลี้ยงดูที่มีลักษณะอะลุ้มอะล่วยในทุกๆ ด้าน แต่ภายใต้ความอะลุ้มอะล่วยนั้นจะเห็นว่ามีความเข้มงวดกวดขันและการปกป้องคุ้มครองในระดับสูง ปล่อยปละละเลยในระดับต่ำ เริ่มฝึกให้เด็กมีอิสระและพึ่งตนเองเร็วขึ้น

จากการศึกษาทฤษฎีและประมวลผลการวิจัยที่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดู ดวงเดือน พันธุนาวัน และคณะ (2528: 4-12) ได้แบ่งการอบรมเลี้ยงดูของมารดาไทยออกเป็น 5 แบบ คือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบรักการสนับสนุน หมายถึง การที่พ่อแม่ปฏิบัติต่อบุตรโดยแสดงความรักใคร่ เอาใจใส่ สนใจทุกขสข มีความใกล้ชิดกับบุตรโดยได้ทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับบุตร นอกจากนี้ยังเกี่ยวกับความสนิทสนม การสนับสนุนช่วยเหลือ และการให้ความสำคัญกับบุตรด้วย
2. การอบรมเลี้ยงดูแบบใช้เหตุผล หมายถึง การที่พ่อแม่ได้อธิบายเหตุผลแก่บุตรในขณะที่มีการส่งเสริม หรือขัดขวางการกระทำของบุตร หรือลงโทษบุตร นอกจากนี้พ่อแม่ที่ใช้การอบรมเลี้ยงดูแบบนี้ยังให้รางวัล และลงโทษบุตรอย่างเหมาะสมกับการกระทำของบุตรมากกว่าที่จะปฏิบัติบุตรตามอารมณ์ของตนเอง
3. การอบรมเลี้ยงดูแบบลงโทษทางจิตมากกว่าทางกาย หมายถึง การที่พ่อแม่ใช้การลงโทษเด็กเมื่อเด็กทำผิดด้วยการลงโทษทางจิต เช่น การงดแสดงความรักใคร่ ความเมตตา หรือการตัดสิทธิ์ต่างๆ
4. การอบรมเลี้ยงดูแบบควบคุม หมายถึง การออกคำสั่งให้เด็กทำตาม แล้วผู้ใหญ่คอยตรวจตราว่าเด็กทำตามที่ตนต้องการหรือไม่ ถ้าเด็กไม่ทำตามก็จะลงโทษเด็กด้วย
5. การอบรมเลี้ยงดูแบบให้พึ่งตนเองเร็ว หมายถึง การเปิดโอกาสให้เด็กได้ทำกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันด้วยตนเองภายใต้การแนะนำและการฝึกฝนจากพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู ซึ่งจะทำให้เด็กช่วยตัวเองได้เร็ว และไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่นมากและนานเกินไป

จากลักษณะการอบรมเลี้ยงดูแบบต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่ามีความใกล้เคียงกัน ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษากการอบรมเลี้ยงดูตามแนวคิดของเฮอร์ล็อก (Hurlock

1984: 402-403) และเพื่อให้สอดคล้องกับเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยที่ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดูของ นิภาพรณ แก่นคง (2532) ซึ่งแบ่งการอบรมเลี้ยงดูเป็น 3 แบบคือ

1. การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย คือ การอบรมเลี้ยงดูที่บุตรรู้สึกว่ามีมารดาปฏิบัติต่อตนอย่างยุติธรรม ยอมรับความสามารถไปตามใจหรือเข้มงวดกวดขันเกินไป

2. การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน คือ การอบรมเลี้ยงดูที่บุตรรู้สึกว่ามีมารดาก้าวร้าวทำร้ายเรื่องส่วนตัวของตน ถูกบังคับให้ทำตามความต้องการของบิดา มารดา และมีมารดา ใช้คำพูดที่ทำให้ตนเองรู้สึกอับอาย

3. การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยคือ การอบรมเลี้ยงดูที่บุตรรู้สึกว่าได้รับการตามใจ และไม่ได้รับการเอาใจใส่หรือคำแนะนำช่วยเหลือจากบิดา มารดาเท่าที่ควร

จากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับอิทธิพลของการอบรมเลี้ยงดูของบิดา มารดา ต่อวินัยในตนเองของบุตรนั้น มีผู้ทำการศึกษาหลายท่าน เช่น

งานวิจัยของบัณฑิตา ศักดิ์อุดม (2523: 52-53) ที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูเด็กกับความมีวินัยในตนเอง โดยศึกษากับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 265 คน เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่ และแบบวัดความมีวินัยในตนเอง (ใช้ของ กรุณา กิจชยัน) ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย มีวินัยในตนเองมากกว่า นักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน และแบบปล่อยปละละเลย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันมีวินัยในตนเองมากกว่านักเรียนที่ได้รับการอบรมเลี้ยงดู แบบปล่อยปละละเลย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนหญิงมีวินัยในตนเองมากกว่านักเรียนชาย

วิภาหวัน มุลสถาน (2523: 109-110) ได้การวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดูและความมีวินัยในตนเอง มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการอบรมเลี้ยงดู 3 แบบคือ แบบประชาธิปไตย แบบเข้มงวดกวดขัน และแบบปล่อยปละละเลย กับความมีวินัยในตนเอง วิธีดำเนินการวิจัย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 443 คน เป็นชาย 221 คน หญิง 222 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถามลักษณะการอบรมเลี้ยงดูของกลุ่มตัวอย่าง และแบบสอบถามความมีวินัยในตนเอง ผลการวิจัย

พบว่า วินัยในตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 มีความสัมพันธ์ทางลบกับการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันและแบบปล่อยปละละเลยส่งผลต่อการพยากรณ์ ความมีวินัยในตนเองในทางลบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ชัยณรงค์ หลายสุทธิสาร (2531) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภูมิหลังสภาพปัญหาส่วนตัว สภาพแวดล้อมทางบ้านกับความมีวินัยในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 กรุงเทพมหานคร พบว่า สหสัมพันธ์หาคู่ระหว่างตัวแปรต่างๆ ของภูมิหลัง สภาพปัญหาส่วนตัว สภาพแวดล้อมทางบ้านกับความมีวินัยในตนเองมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และตัวทำนายที่มีนัยสำคัญที่ 4 ตัวแปรคือ เพศ คะแนนเฉลี่ยสะสม ปัญหาด้านความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตนเองและการอบรมเลี้ยงดู โดยสามารถร่วมกันอธิบายความแปรปรวน ความมีวินัยในตนเองได้ร้อยละ 37.08 ($R^2 = 0.3708$)

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยดังกล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการอบรมเลี้ยงดูบุตรของบิดา มารดา มีความสัมพันธ์กับวินัยในตนเองของวัยรุ่น และเป็นองค์ประกอบที่สำคัญองค์ประกอบหนึ่ง

องค์ประกอบที่ 3 ความเชื่อในอัตลัษิตและปรลัษิต

การที่บุคคลจะมีวินัยในตนเองได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความเชื่อถือในอัตลัษิตและปรลัษิต ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันและมีอิทธิพลต่อการควบคุมตนเองหรือวินัยในตนเอง โดยเฉพาะบุคคลที่มีความเชื่อในอัตลัษิตสูงจะมีความสามารถในการควบคุมตนเองมากกว่าบุคคลที่มีความเชื่อในปรลัษิต (Bandura 1986: 348, Rotter 1985: 180 กรุณา ชัยนกิจ 2517)

ความเชื่อในอัตลัษิตและปรลัษิต (Internal and External Locus of Control) เป็นลักษณะทางบุคลิกลัษณะของบุคคลเกี่ยวกับความเชื่อที่ Rotter ได้รวบรวมผลการศึกษานักจิตวิทยาหลายท่าน รวมทั้งผลการศึกษาของ Rotter และคณะเอง โดยได้เสนอแนว

ความคิดในลักษณะของความเชื่อของบุคคลจากการรับรู้การได้รับการเสริมแรงหลังจากที่ได้กระทำพฤติกรรม 2 ลักษณะคือ (Rotter 1982: 169)

1. ความเชื่อในอัตลิต (Internal Control) เป็นลักษณะของบุคคลที่รับรู้และมีความเชื่อว่าตัวเสริมแรงที่ตนได้รับจากการแสดงพฤติกรรมของตนนั้นเป็นผลเนื่องมาจากพฤติกรรมของตนเอง หรือด้วยความสามารถของตนเอง

2. ความเชื่อในปรลิต (External Control) เป็นลักษณะของบุคคลที่รับรู้และมีความเชื่อว่าตัวเสริมแรงที่ตนได้รับจากการแสดงพฤติกรรมของตนนั้น ไม่ได้เป็นผลมาจากการกระทำของตนเองทั้งหมด แต่เป็นผลที่เกิดจาก โชคชะตา ความบังเอิญ เคราะห์กรรม การควบคุมการเสริมแรงจากบุคคลอื่น หรือจากสิ่งที่ไม่อาจคาดคะเนหรือทำนายได้เนื่องจากความสลับซับซ้อนของอำนาจต่างๆ แวดล้อมตัวบุคคล

ลักษณะทางบุคลิกภาพที่แตกต่างกัน ไปทั้ง 2 ลักษณะข้างต้นนี้ เป็นผลมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม โดยที่บุคคลสามารถรับรู้ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมที่ตนได้แสดงออกไปกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นการเสริมแรงหรือไม่ (Crown 1979: 188) ดังที่ Rotter ได้อธิบายสาเหตุของการเกิดความเชื่อในอัตลิตและปรลิตที่ต่างกันนั้น เนื่องมาจากการแผ่ขยายความคาดหวัง (Generalized Expectancy) ของบุคคลต่อการได้รับการเสริมแรง โดย Rotter อธิบายตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Theory) ของ Rotter เอง (Rotter 1954) ว่า เมื่อบุคคลได้แสดงพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งแล้วได้รับการเสริมแรง ก็จะทำให้บุคคลเกิดความคาดหวัง (Expectancy) ว่าถ้าตนเองแสดงพฤติกรรมนั้นซ้ำอีกในสภาพการณ์เดิม หรือในสภาพการณ์ที่คล้ายคลึงกันก็จะได้รับการเสริมแรงอีก และเมื่อบุคคลได้แสดงพฤติกรรมนั้นแล้วได้รับการเสริมแรงตามที่ตนคาดหวัง ความคาดหวังก็จะเพิ่มระดับขึ้น แต่ถ้าความคาดหวังนั้นไม่เป็นจริง คือเมื่อบุคคลได้แสดงพฤติกรรมนั้นแล้วแต่ไม่ได้รับการเสริมแรง บุคคลจะลดระดับความคาดหวังนั้นลง การเปลี่ยนแปลงระดับความคาดหวังที่จะได้รับการเสริมแรงนั้นจะมีขึ้นกับพฤติกรรมหรือสภาพการณ์ เฉพาะเจาะจงอันใดอันหนึ่งก่อนแล้วจึงค่อยๆ แผ่ขยายความคาดหวัง (Generalized Expectancy) นั้นไปยังพฤติกรรมหรือสภาพการณ์อื่นๆ ที่ใกล้เคียงหรือคล้ายคลึงกัน หรือมีความเกี่ยวข้องกับสภาพการณ์เดิม แล้วจึงกลายเป็นบุคลิกภาพสำคัญด้านความเชื่อของตัวบุคคล คือ จากประสบการณ์ของการได้รับการเสริมแรงในอดีตของบุคคล หากบุคคลแสดงพฤติกรรมใด แล้วได้รับการเสริมแรง

บ่อยครั้ง ก็จะเป็นผลทำให้บุคคลรับรู้และเกิดความเชื่อว่า ตัวเสริมแรงที่ได้รับนั้นเป็นผลที่เกิดมาจากพฤติกรรมของตนที่อาศัยทักษะหรือความสามารถของตน แต่ถ้าบุคคลแสดงพฤติกรรมใดแล้วไม่ค่อยได้รับการเสริมแรง ก็จะทำให้บุคคลรับรู้และมีความเชื่อว่าการเสริมแรงที่ตนได้รับนั้นไม่ได้เป็นผลมาจากการกระทำของตนเองแต่เป็นเพราะ โชคชะตา ความบังเอิญหรืออิทธิพลของสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ที่ตนเองไม่อาจควบคุมหรือคาดคะเนได้ จากลักษณะความเชื่อทั้ง 2 ลักษณะคือ พวกที่มีความเชื่อในอัตลิติตและพวกที่มีความเชื่อในปรลิติต (Rotter 1982: 170)

จากแนวความคิดดังกล่าว Rotter จึงได้สร้างเครื่องมือที่ใช้วัดความเชื่อในอัตลิติตและปรลิติต โดยได้พัฒนามาจากงานของ James (1957) James & Phares (1957) และ Liverant, Rotter & Crown (1966) และได้สร้างและพัฒนาเป็นเครื่องมือวัดความเชื่อในอัตลิติตหรือปรลิติต เรียกว่าเป็น ความเชื่อในอัตลิติต-ปรลิติต (Internal-External Control Scale) หรือเรียกย่อว่า I-E Scale ประกอบด้วยข้อคำถามทั้งหมด 29 ข้อ เป็นข้อคำถามที่วัดความเชื่อในอัตลิติตและปรลิติตจำนวน 23 ข้อ ส่วนที่เหลืออีก 6 ข้อ เป็นข้อความคลุมเคลือที่เพิ่มเติมลงไป ข้อคำถามแต่ละข้อมีลักษณะเป็นแบบบังคับให้เลือกตอบจาก 2 ตัวเลือก (Force choice scale) คือ ตัวเลือกหนึ่งเป็นตัวเลือกที่แสดงถึงความเชื่อในอัตลิติต และอีกตัวเลือกแสดงถึงความเชื่อปรลิติต โดยตัวเลือกทั้งสองของแต่ละข้อความมีความเกี่ยวข้องกันในสถานการณ์เดียวกัน แต่ละข้อคำถามมีขอบเขตครอบคลุมความเชื่อของบุคคลอย่างกว้างๆ ไปได้หลายด้าน ได้แก่ ความเชื่อด้านการประสบความสำเร็จในการทำงานและการศึกษา การเป็นผู้นำ การเป็นที่ยอมรับหรือได้รับความนิยามจากบุคคลต่างๆ ในสังคม รวมทั้งความเชื่อทางด้านสังคมและการเมือง (Rotter 1982: 185) การให้คะแนนจะคิดจากตัวเลือกที่แสดงถึงความเชื่อในปรลิติต ข้อคำถามละ 1 คะแนน ดังนั้นคะแนนรวมจากแบบวัด I-E Scale นี้จะเป็นคะแนนที่แสดงถึงระดับความเชื่อในปรลิติต แบบวัด I-E Scale ของ Rotter ฉบับนี้เป็นแบบวัดที่ผ่านการพัฒนาและทดสอบมาเป็นเวลานาน จึงได้รับความนิยมนำไปใช้กันอย่างกว้างขวาง ในการวัดความแตกต่างระหว่างบุคคลเกี่ยวกับความเชื่อในอัตลิติตและปรลิติต และเหมาะสมที่จะใช้วัดความเชื่อในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นวัยรุ่นและผู้ใหญ่ได้เป็นอย่างดี (Niles 1981: 478: Robinson & Shaver 1985: 185-186)



Crandall, Katkovski & Crandall (1965: 91: 109) ได้ขยายแนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อในอัตลัษิตและปรลัษิต จากที่ Rotter ได้เสนอไว้โดย Crandall และคณะ มีความเห็นว่าบุคคลในวัยเด็กยังไม่อาจพัฒนาการการแผ่ขยายความคาดหวังต่อการได้รับการเสริมแรงในสภาพการณ์ต่างๆ ได้กว้างพอ แต่เด็กจะมีประสบการณ์ในการเรียนรู้จากประสบการณ์ในสังคมขนาดย่อมมากที่สุด โดยเฉพาะในสภาพการณ์ในครอบครัว โรงเรียน ที่เด็กได้เคยมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น พ่อ แม่ ครู และ เพื่อนนักเรียนด้วยกัน ดังนั้นจึงเป็นประสบการณ์ที่จะทำให้เด็กเกิดความเชื่อว่า ตัวเสริมแรงที่ตนเองได้รับจากการแสดงพฤติกรรมต่างๆ ทั้งที่บ้านและโรงเรียนนั้น เป็นเพราะตนเองสามารถควบคุมการเสริมแรงและสิ่งแวดล้อมต่างๆ หรือเป็นเพราะการควบคุมการเสริมแรงและสิ่งแวดล้อมจากการกระทำของบุคคลภายนอกที่ตนเองไม่ได้มีโอกาสจะควบคุมหรือคาดคะเนได้ และพัฒนาให้เกิดเป็นความเชื่อในอัตลัษิตและปรลัษิต โดยจากประสบการณ์ในการควบคุมการเสริมแรงทั้งประสบกับความสำเร็จและที่ประสบกับความล้มเหลว เด็กจะแสดงความรับผิดชอบต่อผลของการกระทำของตนที่เป็นผลสำเร็จ แตกต่างจากผลของการกระทำที่เป็นความล้มเหลว Crandall และคณะ จึงได้เสนอเพิ่มเติมว่า ความเชื่อในอัตลัษิตและปรลัษิตของบุคคลสามารถ แบ่งออกได้ 2 ด้านคือ ความเชื่อในอัตลัษิตด้านการประสบกับความสำเร็จและความเชื่อในอัตลัษิตด้านการประสบความล้มเหลว

จากการศึกษาเป็นจำนวนมาก พบผลที่สอดคล้องกันว่า ความเชื่อในอัตลัษิตและปรลัษิตมีอิทธิพลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคลในสภาพการณ์ต่างๆ โดยพบว่าบุคคลที่มีคะแนนความเชื่อจากแบบวัดอัตลัษิตและปรลัษิตที่ต่างกัน มักมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกัน (Lefcourt 1980: 288; Moursand 1975: 327; Nowick & Segal 1974: 33) ดังจะเห็นได้ว่าบุคคลที่มีคะแนนความเชื่อในอัตลัษิตสูง มีความเชื่อว่าผลกรรมที่ตนเองได้รับจากการแสดงพฤติกรรมของตน เกิดขึ้นเนื่องจากการกระทำของตนมักเป็นผู้ที่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงพฤติกรรมของตน กับผลกรรมที่ตนได้รับ จึงสามารถควบคุมผลกรรมที่เป็นการเสริมแรง หรือการลงโทษต่อการแสดงพฤติกรรมของตนได้มีความตระหนักในเป้าหมายของพฤติกรรมที่ตนจะกระทำ (Lefcourt 1980: 225-226) รู้จักการแสวงหาข้อมูลย้อนกลับและข้อมูลต่างๆ เพื่อใช้ในการตัดสินใจและกะประมาณการแสดงพฤติกรรมของตน (Ducette & Wolk 1973: 420-426) และมีความตระหนักในคุณค่าการเสริมแรงต่อการแสดงพฤติกรรมของตน (Crandall, et al 1965: 92) ตลอดจนมีกระบวนการคิดและแก้ปัญหาที่เป็นกระบวนการ

ขั้นตอนที่เห็นเด่นชัด อีกทั้งมีความตื่นตัว เป็นอิสระ และพึงพอใจในความสามารถของตนเอง (Warehime & Woodson 1971: 411) ดังนั้น ในการแสดงพฤติกรรมใดๆ ของบุคคลที่มีคะแนนความเชื่อในอัตลิตสูงจึงมีลักษณะที่แสดงถึงความกระตือรือร้น มีความพยายามอย่างต่อเนื่อง ในการกระทำ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายด้วยความสามารถและทักษะของตนอย่างอดทน แม้ว่าการกระทำจะกระทำด้วยความยากลำบาก (Crandall, Katkovski & Preston 1962: 343-361; Moursand 1976: 340) ซึ่งแตกต่างไปจากบุคคลที่มีคะแนนความเชื่อในปรลิตสูง ที่เชื่อว่าตนเองไม่สามารถที่จะควบคุมการเสริมแรง หรือการลงโทษต่อการแสดงพฤติกรรมของตนได้ ดังนั้น จึงมักจะไม่สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลการที่ตนได้รับนั้น จึงมีแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมในลักษณะที่เฉื่อยชา ขาดความกระตือรือร้น ขาดความพยายามอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่จะให้ตนเองบรรลุความสำเร็จ

Rotter (1966: 25) ได้สรุปลักษณะพฤติกรรมที่สำคัญในบุคคลที่มีคะแนนความเชื่อในอัตลิตสูง จากการรวบรวมงานวิจัยจำนวนหนึ่ง ซึ่งพบว่ามีลักษณะดังนี้

1. มีความตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมอันจะมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของตนในอนาคต
2. มีความพยายามที่จะปรับปรุงเงื่อนไขสิ่งแวดล้อมอันจะเป็นประโยชน์หรือมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของตนเองในอนาคต
3. ให้คุณค่าแก่การเสริมแรงต่อความสำเร็จของพฤติกรรมที่ตนเองต้องใช้ทักษะความสามารถและความพยายาม และคำนึงถึงความสามารถของตนเองอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อประสบความล้มเหลว
4. มีความพยายามต่อต้านอิทธิพลภายนอกที่จะมีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของตน

จากลักษณะการแสดงออกของพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ในระหว่างบุคคลที่มีคะแนนความเชื่อจากแบบวัดอัตลิตและปรลิตต่างกัน เมื่อพิจารณาการกระทำของบุคคลในการควบคุมตนเอง จะเห็นได้ว่า ในบุคคลที่มีคะแนนความเชื่อในอัตลิตสูง เมื่อมีโอกาสควบคุมตนเองแล้ว บุคคลจะสามารถตอบสนองต่อการควบคุมตนเอง ได้ดีกว่าบุคคลที่มีคะแนนความเชื่อในปรลิตสูง เนื่องจากการฝึกการควบคุมตนเองต้องมีกระบวนการที่มีขั้นตอนได้แก่ การตั้งเป้าหมาย การเตือนตนเอง การประเมินตนเอง และการเสริมแรงตนเองซึ่งหมายถึงกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม-

ล้อม เพื่อให้สิ่งแวดล้อมนั้นมาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเองอีกต่อหนึ่ง ดังนั้น ในบุคคลที่มีคะแนนความเชื่อในอัตลิตสูง ที่มีความตระหนักต่อการควบคุมตนเอง จะใช้ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเอง ได้ดีกว่า ขณะที่ผู้มีคะแนนความเชื่อในปรลิตสูง จะพึ่งพาต่อการควบคุมภายนอกจนขาดทักษะในการควบคุมตนเอง จึงเห็นว่ามี ความเชื่อในอัตลิตปรลิตมีความสัมพันธ์กับวินัยในตนเอง ดังการศึกษาของกรูณา กิจชยัน (2517: 77-81) ที่ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างความมีวินัยแห่งตน ความเชื่ออำนาจภายใน-ภายนอก และคุณธรรมแห่งพลเมืองดี มีจุดประสงค์เพื่อ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความมีวินัยแห่งตน ความเชื่ออำนาจภายใน-ภายนอกและคุณธรรมแห่งพลเมืองดี กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แบบทดสอบคุณธรรมแห่งพลเมืองดี แบบสอบถามความเชื่อมั่น อำนาจภายใน-ภายนอก แบบสอบถามความมีวินัยแห่งตน ผลการวิจัยพบว่าคุณธรรมแห่งพลเมืองดี และความเชื่ออำนาจภายในตนมีความสัมพันธ์เป็นเส้นตรงในทางบวกกับความมีวินัยแห่งตนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนักเรียนหญิงมีวินัยในตนเองสูงกว่านักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

องค์ประกอบที่ 4 ระดับการศึกษาของบิดา มารดา

ระดับการศึกษามีอิทธิพลต่อวินัยในตนเอง เนื่องจากผู้ที่มีการศึกษาสูงย่อมมีโอกาสที่จะหาความรู้ในการอบรมเลี้ยงดู จากการอ่านหนังสือหรือรับข้อมูลข่าวสารต่างๆ ได้มากกว่าตลอดจนมีความสามารถในการคิด การประเมินไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลสามารถที่จะอบรมสั่งสอนบุตรได้อย่างถูกต้องและมีเหตุผล ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ สำหรับการประเมินความถูกผิดของพฤติกรรม และกฎเกณฑ์เหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ซึ่งการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนหนึ่งเกิดจากประสบการณ์ของตนเอง ส่วนหนึ่งเกิดจากการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น (Bandura 1977: 16-22) นอกจากนี้การที่บุคคลจะแสดงพฤติกรรม ได้นั้นต้องมีความสามารถทางปัญญา ซึ่งถ้ามีทักษะทางปัญญาและความรู้มาก่อน จะทำให้การเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น และสถาบันการศึกษาเป็นสถาบันที่สำคัญที่ถ่ายทอดวัฒนธรรม จริยธรรม ค่านิยม ของสังคมให้แก่สมาชิกของสังคม ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการที่บิดาหรือมารดามีความรู้มากเท่าใด ย่อมที่จะเข้าใจถึงวิธีการอบรมเลี้ยงดู การเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่บุตรและเข้าใจว่าวินัยในตนเอง เช่นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของสังคม และ

สามารถที่จะพัฒนาให้เกิดชั้นในบุตรได้ ดังนั้นจึงเห็นว่าระดับการศึกษาของบิดา มารดา มีความสัมพันธ์กับวินัยในตนเองของวัยรุ่น ดังการศึกษาของ

พงษ์เทพ มนต์ตรง (2527) ได้ศึกษาถึงบทบาทของผู้ปกครองตามการรับรู้ของตนเอง ในการปลูกฝังค่านิยมอันพึงประสงค์ให้แก่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 กลุ่มตัวอย่าง เป็นผู้ปกครองชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 200 คน ผลปรากฏว่า ผู้ปกครองมีการศึกษาระดับสูงมีบทบาทการปลูกฝังค่านิยมด้านการมีวินัยในตนเองมากกว่าผู้ปกครองที่มีการศึกษาระดับต่ำ

พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ (2527) ได้ศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับการทำผิดกฎหมายของเยาวชน พบว่า เยาวชนที่กระทำผิดกฎหมายส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่บิดามารดา มีการศึกษาต่ำส่วนใหญ่มีความไม่ปรองดองกันในครอบครัวคือ มีความรู้สึก ความคิดเห็นแก่ตัว ไม่ลงรอยกันมีการโกรธทะเลาะเบาะแว้ง และไม่มีความรักอบอุ่นในครอบครัว

รัชติการ์ สุขเกษม (2529) ทำการศึกษาเรื่อง การกระทำผิดวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษาเขต 12 กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 517 คน เป็นชาย 353 คน หญิง 164 คน ผลการศึกษาพบว่านักเรียนที่ทำผิดส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีผู้ปกครองได้รับการศึกษาระดับประถมศึกษา และนักเรียนชายมีการกระทำผิดวินัยมากกว่านักเรียนหญิง

ประภาพรณ สิงคเสลิต (2528) ได้ทำการศึกษาเรื่องบทบาทของผู้ปกครองแทนการรับรู้ของตนเอง ในการปลูกฝังสุขนิสัยด้านการป้องกันอุบัติเหตุให้แก่เรียนชั้นประถมศึกษาชั้น ป.1-ป.6 จำนวน 306 คน โดยสัมภาษณ์ผู้ปกครองที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจำนวน 102 คน และในระดับสูงกว่ามัธยม จำนวน 102 คน ให้ตอบแบบสอบถาม ผลการวิจัยพบว่าผู้ปกครองที่มีระดับการศึกษาต่างมีบทบาทในฐานะผู้อบรม และฝึกฝน และในบทบาทแบบอย่างที่ดีแตกต่างกัน โดยผู้ปกครองที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมศึกษา มีบทบาทในฐานะแบบอย่างที่ดี และในฐานะผู้อบรมและฝึกฝนสูงกว่าผู้ปกครองที่มีการศึกษาระดับประถม

องค์ประกอบที่ 5 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ไอเซน อาร์โนล และ ไมลี (Eysenck, Arnold and Meili 1972: 16) ได้ให้ความหมายของผลสัมฤทธิ์ว่า หมายถึง ขนาดของความสำเร็จที่ได้จากการทำงานที่ต้องอาศัยความพยายามจำนวนหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการกระทำที่อาศัยความสามารถทางร่างกายหรือสมอง การที่บุคคลจะพัฒนาวินัยในตนเอง ได้นั้นย่อมขึ้นอยู่กับความพร้อมทางปัญญา การที่จะรับรู้ แยกแยะ และสามารถเก็บจำไว้ได้โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ จากการสังเกตและการกระทำสิ่งเหล่านี้ ต้องอาศัยความพร้อมทางปัญญาร่วมด้วย (Bandura 1986: 340, Grusec 1988: 293)

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเป็นตัวแปรที่บ่งบอกถึงความสำเร็จ หรือความล้มเหลวในระดับหนึ่ง ถ้าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ แสดงให้เห็นถึงการไม่ประสบผลสำเร็จในด้านการเรียน ซึ่งจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความคับข้องใจ เด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงจะมีความสัมพันธ์ทางสังคมที่เหมาะสม ส่วนเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำจะมีพฤติกรรมก้าวร้าว โคม และ สันถิง (Combs and Snygg 1959 อ้างในสมพร สุกัญญ์ 2530: 39) กล่าวว่า "คนเราจะเรียนรู้ว่าตนเองมีความสามารถนั้นมิใช่เกิดจากความล้มเหลว แต่เกิดจากความสำเร็จ" ความสำเร็จจะช่วยให้บุคคลมีมโนทัศน์ที่ดี มีแรงจูงใจในการทำสิ่งต่างๆ ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นหรือพูดอีกนัยหนึ่งว่า ความสำเร็จเปรียบเสมือนรางวัล หรือแรงเสริมที่ทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมตรงกันข้าม ความล้มเหลวนอกจากจะทำให้บุคคลมีอึดมโนทัศน์ที่ไม่ดีแล้ว ความล้มเหลวยังเป็นสิ่งเร้าที่ไม่ดีทำให้บุคคลมีความคับข้องใจ ความโกรธ ในที่สุดก็อาจแสดงพฤติกรรมในรูปแบบต่างๆ จากการศึกษาของโรจนา สุขะพันธ์ (2530) ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวินัยในตนเองกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษา สถาบันอุดมศึกษาเอกชน ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 517 คน ผลการวิจัยพบว่า วินัยในตนเองมีความสัมพันธ์ทางบวกกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และชัยณรงค์ หลายสุทธิสาร(2531) พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความมีวินัยในตนเอง

นอกจากนี้ เมนเจอร์ริงค์ (Mengerink 1987: 4048-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "The Relationship of School Achievement and Disciplinary Problem to Single Families among Selected Tenth and Twelfth Grade Students in the

United States" มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนและปัญหาเรื่องวินัยของนักเรียน เกรด 9 และ เกรด 12 ในสหรัฐอเมริกา ที่มาจากครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาเป็นผู้ปกครองเพียงคนเดียว วิธีการดำเนินการวิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างประชากร ซึ่งได้ข้อมูลเบื้องต้นที่รวบรวมใน ค.ศ. 1980 โดยศูนย์วิจัยความคิดเห็นแห่งชาติ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามและแบบทดสอบที่ประกอบด้วยคำถามทั่วไป 8 ข้อ และเฉพาะเจาะจง 32 ข้อเป็นการวิเคราะห์ครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาเป็นผู้ปกครองคนเดียว และที่มีทั้งบิดามารดาเป็นผู้ปกครอง และยังศึกษาถึงตัวแปรด้านครู ระดับชั้นเรียนและปัญหาเรื่องวินัยในโรงเรียนรวมทั้งศึกษาเรื่องเพศสถานภาพทางสังคมเศรษฐกิจ ชาติพันธุ์ และคะแนนระดับความสามารถ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่า F (F-test) สรุปผลจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า สอดคล้องกับสมมติฐานทุกข้อ คือลักษณะของครอบครัวเป็นตัวแปรที่สำคัญในการคาดคะเนสัมฤทธิ์ผลทางการเรียน และปัญหาเรื่องวินัยของนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีบิดาหรือมารดาเป็นผู้ปกครองคนเดียวมีแนวโน้มที่จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่า และมีปัญหาเรื่องวินัยในโรงเรียนมากกว่านักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีบิดา มารดา เป็นผู้ปกครองพร้อม และนักเรียนที่มาจากครอบครัวที่มีผู้ปกครองเป็นมารดาคนเดียวมีแนวโน้มที่จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่า และมีปัญหาเรื่องวินัยในโรงเรียนมากกว่านักเรียนที่มีผู้ปกครองเป็นบิดาเพียงคนเดียว

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยต่างๆ จึงเห็นได้ว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนมีอิทธิพลต่อวินัย ในตนเองของวัยรุ่น

องค์ประกอบที่ 6 เพศของวัยรุ่น

โดยธรรมชาติแล้วเพศชาย และเพศหญิง มีความแตกต่างกันทั้งทางโครงสร้างของร่างกาย อารมณ์ ความต้องการทางสังคมและความสนใจต่างๆ เพศเป็นองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมต่างๆ ที่บุคคลนั้นๆ แสดงออกมาขึ้นอยู่กับความแตกต่างทางชีวภาพ และทางสภาพแวดล้อม ความแตกต่างทางชีวภาพ ทำให้เกิดการแบ่งบทบาทความรับผิดชอบให้เหมาะสมกับสภาพร่างกายของแต่ละเพศ โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมทางสังคม และวัฒนธรรมก็มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดบทบาท บุคลิกภาพและแบบแผนของพฤติกรรมของผู้ชายและผู้หญิง เช่น การอบรมเลี้ยงดู เงื่อนไขสังคมและวัฒนธรรม การเรียนรู้ความแตกต่างของบทบาทพฤติกรรมโดย

เฉพาะบทบาทของเพศเกิดจากการอบรมเลี้ยงดูของครอบครัว และจากการสังเกตตัวแบบ ดังนั้น ทั้งการอบรมเลี้ยงดูและการสังเกตตัวแบบต่างๆ ในสภาพแวดล้อมจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการเรียนรู้ บทบาทต่างๆ ของเด็ก โดยเฉพาะสังคมเป็นผู้กำหนด สังคมส่วนใหญ่จะเข้มงวดกวดขันกับเพศ หญิง หรือบิดามารดามักเข้มงวด โดยเฉพาะในเรื่องระเบียบวินัยกับลูกสาวมากกว่าลูกชาย ดังนั้นบรรทัดฐานทางสังคมจึงเป็นผู้กำหนดบทบาททางเพศ ให้เพศชายและเพศหญิงมีพฤติกรรมที่ พิถีพิถันต่างกัน (Hurlock 1984: 403, Bandura 1986: 347, Grusec 1988: 293) การอบรมเลี้ยงดูมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กอย่างมาก เช่นงานวิจัย ของวิวัฒน์ อัครวานิชย์ (2523) ได้ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวินัยในตนเองกับความซื่อสัตย์ และเปรียบเทียบวินัยตนเองและ ความซื่อสัตย์ของเด็กไทย ที่มีความแตกต่างทางด้านเพศ ระดับการศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม กลุ่มตัวอย่างเป็นเด็กในกรุงเทพมหานครและเด็กต่างจังหวัดภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก ภาคใต้ และภาคกลาง ซึ่งกำลังอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มัธยมปีที่ 2 และมัธยมปีที่ 4 จำนวน 856 คน โดยใช้แบบสอบถามวินัยในตนเองและแบบทดสอบความซื่อสัตย์ พบว่า เด็กหญิงมีวินัยในตนเองและความซื่อสัตย์สูงกว่าเด็กชาย และยังพบว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงมีวินัยในตนเอง และความซื่อสัตย์สูงกว่านักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ และการศึกษาของโรจนา ศุขพันธ์ (2530) พบว่า วัยรุ่นหญิงมีวินัยในตนเองสูงกว่าวัยรุ่นชาย และชัยณรงค์ หลายสุทธิสาร (2531) ศึกษาพบว่าเพศของเด็กมีความสัมพันธ์ทางบวกกับวินัย ในตนเองของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 และเป็นตัวทำนายที่ดีที่สุด ในการทำนายความมีวินัย ในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา จากการวิจัยต่างๆ จึงเห็นว่าเพศของวัยรุ่นมีความสัมพันธ์ กับวินัยในตนเองของวัยรุ่น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อวินัยในตนเองของวัยรุ่นดังนี้ คือ วินัยในตนเองของบิดามารดา ระดับการศึกษาของบิดามารดา การอบรมเลี้ยงดู ความเชื่อในอัตลัษิตและปรลัษิต ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเพศของวัยรุ่นเป็นองค์ประกอบที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อเลือกตัวทำนาย ได้แก่ องค์ประกอบด้านวินัยในตนเองของบิดา มารดา ระดับการศึกษาของบิดา มารดา การอบรมเลี้ยงดู ความเชื่อในอัตลัษิตและปรลัษิต ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และเพศของวัยรุ่นที่สามารถทำนายพฤติกรรมการมีวินัยในตนเองของวัยรุ่น

ขอบเขตของการวิจัย

1. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นเด็กนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายทั้งเพศชายและเพศหญิง ปีการศึกษา 2535 จากโรงเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร ที่เป็นโรงเรียนสหศึกษา 3 โรงเรียน โดยภายในครอบครัวมีทั้งบิดาและมารดา

2. การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงองค์ประกอบที่สามารถทำนายวินัยในตนเองของวัยรุ่น สามารถจำแนกเป็นตัวแปรได้ดังนี้

2.1 ตัวพยากรณ์ (Predictor) คือ

2.1.1 วินัยในตนเองของบิดาและมารดา

2.1.2 ระดับการศึกษาของบิดาและมารดา

2.1.3 การอบรมเลี้ยงดู

2.1.4 ความเชื่อในอัตลัทธิและปรลัทธิ

2.1.5 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

2.1.6 เพศ

2.2 ตัวเกณฑ์ (Criterion) คือ วินัยในตนเองของวัยรุ่น

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. วินัยในตนเอง หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการควบคุมอารมณ์ หรือพฤติกรรมของตนเองให้เป็นตามที่มุ่งหวัง เพื่อให้การดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและเกิดการพัฒนาลังคมให้ดีขึ้นด้วย จากแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยยึดถือคุณลักษณะของผู้มีวินัยในตนเองจากเอกสารและงานวิจัยต่างๆ เป็นหลัก ซึ่งมีคุณลักษณะ 7 ประการคือ

1.1 การปฏิบัติตามกฎระเบียบของสังคม (Standard norm) หมายถึง การที่บุคคลนั้นปฏิบัติตามระเบียบของสังคมที่กำหนดไว้ตลอดเวลา ทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่นจนเป็นนิสัยประจำตัว

1.2 มีความสามารถควบคุมอารมณ์ (Impulse control) หมายถึง การที่บุคคลนั้นจะทำการใดๆ ด้วยความมีสติ รู้จักใคร่ครวญพิจารณาการกระทำต่างๆ อย่างรอบคอบ สามารถถ่วงระงับอารมณ์ต่างๆ ได้ เช่น รัก โกรธ เสียใจ เป็นต้น

1.3 การต้านทานสิ่งยั่วยุ (Resistance to temptation) หมายถึง การที่บุคคลนั้นสามารถอดทนต่อสิ่งยั่วยุต่างๆ เช่น อบายมุข ยาเสพติด สิ่งล่อใจต่างๆ เป็นต้น

1.4 ความเชื่อมั่นในตนเอง (Self confident) หมายถึง การที่บุคคลนั้นกระทำการตามความคิดที่ตนเห็นว่าถูกต้องและแน่ใจว่ากระทำได้โดยไม่ลังเล เพราะมีความสามารถเพียงพอ

1.5 มีการตั้งเป้าหมาย (Goal Setting) หมายถึง การที่บุคคลนั้นกำหนดเป้าหมายพฤติกรรมอย่างชัดเจน

1.6 สามารถชลอการได้รับความพึงพอใจ (Delay of gratification) หมายถึง การที่บุคคลสามารถควบคุมความต้องการได้โดยปฏิเสธที่จะรับสิ่งที่มีคุณค่าหรือมีความพึงพอใจที่น้อยในปัจจุบัน เพื่อไปรับสิ่งที่มีคุณค่าหรือมีความพึงพอใจมากกว่าในอนาคต

1.7 สามารถคาดหวังผลกรรมที่เกิดขึ้นในอนาคต (Outcome of prospection action) หมายถึง ความสามารถในการพิจารณาถึงผลกรรมที่ตนเองคาดหวังว่าจะได้รับอันมาจากประสบการณ์ตรง ในอดีตและจากการที่ได้สังเกตบุคคลอื่นๆ

2. การอบรมเลี้ยงดู หมายถึง การปฏิบัติของผู้ปกครองที่มีต่อเด็กตามการรับรู้ของนักเรียนแบ่งออกเป็น 3 แบบ (นิภาพรรณ แก่นคง 2533) คือ

2.1 การอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย หมายถึง คะแนนที่นักเรียนตอบแบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดู ได้คะแนน ในส่วนของการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยมากกว่าแบบอื่น ไม่น้อยกว่า 4 คะแนน

2.2 การอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขัน หมายถึง คะแนนที่นักเรียนตอบแบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดูได้คะแนน ในส่วนของการอบรมเลี้ยงดูแบบเข้มงวดกวดขันมากกว่าแบบอื่น ไม่น้อยกว่า 4 คะแนน

2.3 การอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลย หมายถึง คะแนนที่นักเรียนตอบแบบสอบถามการอบรมเลี้ยงดูได้คะแนน ในส่วนของการอบรมเลี้ยงดูแบบปล่อยปละละเลยมากกว่าแบบอื่น ไม่น้อยกว่า 4 คะแนน

3. ความเชื่อในอัตลิตและปรลิต หมายถึง ความเชื่อในอำนาจหรือความสามารถของตนว่าตัวเสริมแรงที่ตนได้รับจากการแสดงพฤติกรรมนั้นเกิดจากความสามารถของตนทั้งหมดหรือจากโชคชะตาเคราะห์กรรม หรือจากสิ่งที่ไม่อาจคาดคะเน

3.1 ความเชื่อในปรลิต หมายถึง คะแนนของนักเรียนที่ทำแบบวัด ความเชื่อในอัตลิต-ปรลิต ของ Rotter (I-E Scale) ได้คะแนนสูง หมายถึง คะแนนรวมของความเชื่อในปรลิต จากแบบวัดที่เท่ากับหรือสูงกว่า 12 คะแนน

3.2 ความเชื่อในอัตลิต หมายถึง คะแนนของนักเรียนที่ทำแบบวัดความเชื่อในอัตลิต-ปรลิตของ Rotter ได้คะแนนต่ำ หมายถึง คะแนนรวมของความเชื่อในปรลิต จากแบบวัดที่เท่ากับหรือต่ำกว่า 11 คะแนน

4. วัยรุ่น หมายถึง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย อายุระหว่าง 15-18 ปี ทั้งเพศชายและเพศหญิง จากโรงเรียนเศรษฐบุตรบำเพ็ญ สันติราษฎร์วิทยาลัย และจิตรลดา ปีการศึกษา 2535

5. ระดับการศึกษาของบิดา มารดา โดยผู้วิจัยตั้งเกณฑ์ดังนี้

ระดับการศึกษาสูง หมายถึง บิดา มารดาจบการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป

ระดับการศึกษาปานกลาง หมายถึง บิดา มารดา จบการศึกษา ตั้งแต่ระดับมัธยมศึกษาตอนปลายถึงระดับอนุปริญญา

ระดับการศึกษาต่ำ หมายถึง บิดา มารดาจบการศึกษาตั้งแต่ประถมศึกษาปีที่ 6 ถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3

6. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หมายถึง คะแนนเกรดเฉลี่ยของนักเรียนที่คิดจากผลการเรียนเทอมสุดท้ายที่ได้ในปีการศึกษา 2535 กำหนดเกณฑ์คะแนนอาศัยหลักเกณฑ์ที่อาจารย์แนะแนวของโรงเรียนใช้พิจารณาผลการเรียนของนักเรียน โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับคือ

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง หมายถึง ผลการเรียนเฉลี่ยทุกวิชา ตั้งแต่ 3.00 ขึ้นไป

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนปานกลาง หมายถึง ผลการเรียนเฉลี่ยทุกวิชา ตั้งแต่

2.00-3.00

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ หมายถึง ผลการเรียนเฉลี่ยทุกวิชา ต่ำกว่า 2.00

ลงมา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแนวทางในการอบรมเลี้ยงดูบุตรและสร้างเสริมวินัยในตนเองให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน
2. เป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวินัยในตนเองของเด็กในสังคมต่อไป
3. เป็นข้อมูลพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาสังคมที่เกิดจากการขาดวินัยของบุคคลในสังคมต่อไป



ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย